

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Сузбијање дечијих бракова у одабраним
државама ЕУ: кључна достигнућа и изазови**

(мастер рад)

Ментор
Проф. др Невена Петрушић

Студент
Димитрије Адамовић
Број индекса: М 023/19-О

Ниш, 2021. године

САДРЖАЈ

I УВОД.....	1
1. Распрострањеност дечијих бракова	4
II УЗРОЦИ ДЕЧИЈИХ БРАКОВА.....	10
1. Сиромаштво.....	10
2. Образовање	13
3. Културни обрасци	14
4. Сукоби и хуманитарне кризе	17
III ПОСЛЕДИЦЕ ДЕЧИЈИХ БРАКОВА.....	18
IV ДРУШТВЕНИ, ПРАВНИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОДГОВОР НА ДЕЧИЈЕ БРАКОВЕ	20
1. Међународни прописи усвојени у окриљу Уједињених нација	21
2. Регулатива Савета Европе	27
3. Регулатива Европске уније	29
4. Сузбијање дечијих бракова: искуства одабраних држава ЕУ.....	31
4.1. <i>Искуства Немачке у сузбијању дечијих бракова</i>	<i>32</i>
4.2. <i>Искуства Холандије у сузбијању дечијих бракова.....</i>	<i>35</i>
4.3. <i>Искуства Шведске у сузбијању дечијих бракова.....</i>	<i>38</i>
5. <i>Искуства држава Западног Балкана у сузбијању дечијих бракова.....</i>	<i>40</i>
5.1. <i>Искуства Босне и Херцеговине у сузбијању дечијих бракова</i>	<i>41</i>
5.2. <i>Искуства Северне Македоније у сузбијању дечијих бракова.....</i>	<i>43</i>
5.3. <i>Искуства Србије у сузбијању дечијих бракова</i>	<i>43</i>
5.4. <i>Искуства Црне Горе у сузбијању дечијих бракова</i>	<i>45</i>
V ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	48
VI ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ	50
VII ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ.....	54
VIII САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ	59
VIII SUMMARY AND KEY WORDS.....	60
IX БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА.....	61

I УВОД

Човечанство је у последњих седамдесетак година доживело бројне промене и сведоци смо напретка у свим сферама живота. Вештачка интелигенција, могућност виртуелне комуникације у реалном времену, брз приступ огромном броју података, значајан напредак у области медицине, прелазак са фосилних горива на природно обновљиве и чисте енергетске изворе само су неке од промена које препознајемо у данашњем свету. Бројне иновације, нажалост, нису довеле до решавања глобалних проблема попут глади, сиромаштва, приступа чистој води, оружаних сукоба. Према доступним подацима, може се закључити да су ти проблеми данас још више изражени него икада и да су све веће социјалне и економске неједнакости у друштву. Сви поменути глобални проблеми налазе се у корелацији са проблемом дечијих бракова, феномену који јако дуго постоји широм света и још увек није искорењен.

Дечији бракови представљају једну појаву у којој дете присилно ступа у брачну заједницу са другим дететом или са одраслом особом. Дечији бракови се означавају различитим терминима као што су: „рани брак“, „присилни брак“ и „уговорени брак“. Ови термини се веома често користе као синоними, иако то нису и важно је разликовати их. Ови термини су дефинисани у извештају о превенцији и елиминацији дечијих, раних и присилних бракова Високог комесара УН за људска права:¹

- Дечији брак представља брак у коме је бар један од партнера дете. Према одредбама Конвенције о правима детета,² дете је свако људско биће које није навршило 18 година живота, уколико се, по закону који се примењује на дете пунолетство не стиче раније.³
- Рани брак се често користи као синоним за „дечији брак“, а односи се на брак у којем је један од партнера млађи од 18 година у земљама у којима се пунолетство стиче пре 18. године или у моменту склапања брака.⁴

¹ Human Rights Council, *Preventing and eliminating child, early and forced marriage, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*, 2014, A/HRC/26/22.

² General Assembly UN, *Convention on the Rights of the Child*, 1989, *Resolution 44/25*; преузето 02.12.2020. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>, Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори, бр. 15/90 и Сл. лист СРЈ – Међународни уговори, бр. 4/96 и 2/97.

³ Human Rights Council, *Preventing and eliminating child, early and forced marriage, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*, 2014, A/HRC/26/22, p. 3.

⁴ Ibid.

- Присилни брак је било који брак склопљен без пуне и слободне воље једног или оба партнера и/или у којем један или оба партнера не могу да прекину брак или да напусте брачну заједницу, укључујући и када је то услед принуде или интензивног друштвеног или породичног притиска.⁵

У литератури се најчешће користи израз „дечији брак“ и на тај начин се указује да је дете жртва и да је потребно предузети мере како би му се пружила одговарајућа помоћ.

Као што је већ поменуто, феномен дечијих бракова постоји јако дуго. У историји, а нарочито у средњем веку, ова појава је била нашироко распрострањена и нормализована. Разлози за склапање дечијих бракова у то време разликовали су се од оних који данас постоје. Политички циљеви су били основ за склапање брака са владарском децом јер су на тај начин владари обезбеђивали мир, потврђивали освојене територије, најпрецизније речено такви бракови су служили у дипломатске сврхе. Познат је пример из наше средњовековне историје у којем је српски краљ Милутин оженио византијску принцезу Симониду, која је у тренутку удаје имала свега шест година. Добро је познат још један пример из средњег века у коме су краљ Луј XVI и Марија Антоанета ступили у брак са 15, односно 14 година.⁶ Међутим, дечији бракови нису постојали само у владарским породицама, него је ова појава била присутна и у тада изузетно патријархалном друштву, односно код обичног народа.⁷ Због честих ратова, болести и лоших услова живота, закључивани су бракови између деце, а све у циљу да се сачува име и обезбеди потомство.

Пракса дечијих бракова је дубоко укореењена и може се слободно рећи да представља део традиције и културе појединих заједница. Ова појава је нарочито карактеристична за земље Јужне Азије и Подсахарске Африке. Дечији бракови, у мањем обиму, присутни су и у Латиноамеричким земљама и у земљама Источне Европе, између осталог и у државама чланицама Европске уније (ЕУ). Ова појава је присутна и у другим развијенијим земљама на свету, додуше, у много мањој мери.⁸

Проблем дечијих бракова подстичу сиромаштво, друштвене и културолошке норме, дискриминација и др. Штетне последице нарочито погађају девојчице које су много чешће, у односу на дечаке, изложене овој појави. Дечији бракови доводе до многих штетних последица по децу. Напуштање школе и самим тим нижи образовни ниво,

⁵ Ibid, p. 4.

⁶ М. Алексић, *Дечији бракови у Србији – Анализа стања и препоруке*, Београд, 2015, стр. 26-27

⁷ Ibid, стр. 39.

⁸ Ibid, стр. 22-23.

немогућност каснијег запослења, слаба зарада током живота, повећани здравствени ризици због ране сексуалне активности само су неки од негативних утицаја.

Појава дечијих бракова дуго времена није била у фокусу и мало се о њој говорило. У скорије време та се пракса мења, тако да је овај проблем препознат о чему говоре и многе емпиријске истраживачке студије које су углавном спроведене у азијским и афричким земљама у којима су дечији бракови широко распрострањени.⁹ Упркос постојању дечијих бракова у државама Европе, релативно је мали број спроведених истраживања на ту тему.

Предмет мастер рада јесте друштвени, правни и институционални одговор на појаву дечијих бракова у одабраним државама ЕУ. Дечији бракови су комплексан феномен који има своју историјску основу и дубоко је укореењен у традицију многих народа. Упркос великом броју међународних и националних прописа који забрањују ову шетну праксу, дечији бракови и даље постоје у одређеним заједницама широм Европе, укључујући и државе ЕУ. У раду ће бити анализирани узроци ове појаве и последице које она изазива. Централни део рада биће посвећен друштвеном, правном и институционалном одговору Немачке, Холандије и Шведске, чије законодавство представља пример добре праксе на плану сузбијања дечијих бракова.

Истраживање начина сузбијања дечијих бракова у одабраним државама ЕУ представља наставак истраживања спроведених за потребе писања студијско истраживачког рада на тему „Проблем дечијих бракова у државама Западног Балкана“. Резултати овог истраживања биће презентовани у мастер раду и упоређени са резултатима новог истраживања.

Циљ рада јесте представљање главних фактора који доводе до настанка појаве дечијих бракова и указивање на њене штетне последице, као и представљање и критичко сагледавање нормативног и институционалног одговора на овај проблем у одабраним државама ЕУ. С обзиром да је појава дечијих бракова распрострањена и у Србији, резултати овог истраживања могу бити искоришћени у креирању јавних политика, а у циљу сузбијања дечијих бракова у Србији.

⁹ United Nations Children's Fund, *Child Marriage: Latest trends and future prospects*, New York, 2018; N. Stevanovic Fenn, J. Edmeades, H. Lantos, O. Onovo, *Child Marriage, Adolescent pregnancy and Family formation in West and Central Africa*, Dakar, Senegal, 2015; преузето: 12.08.2021. https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2016/10/Child_Marriage_Adolescent_Pregnancy_and_Family_Formation.pdf; R. Verma, T. Sinha, T. Khanna, *Asia Child Marriage Initiative: Summary of Research in Bangladesh, India and Nepal*, 2013; преузето: 12.08.2021. <https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2016/10/PLAN-ASIA-Child-Marriage-3-Country-Study.pdf>

1. Распрострањеност дечијих бракова

Дечији бракови су највише изражени у азијским и афричким државама. Феномен дечијих бракова углавном се везује за девојчице, али и велики број дечака бива присилно ожењен. По броју дечијих бракова предњаче Подсахарске афричке земље и земље Јужне Азије. Разлози за то, на првом месту, јесу дубоко укореењена традиција и поштовање обичајног права. Међутим, нису само традиција и религија искључиви покретачи ране удаје и женидбе, већ су међу главним узрочницима и лични и разлози економске, политичке и друге природе. Статистика показује да је нпр. у Бангладешу (држава у Јужној Азији) преко 65% младих жена ступило у брак пре своје 18-те године, а да их је преко 30% у брак ушло пре навршене 15-те године. Бракови са девојчицама од десет или испод десет година, па и испод осам година, нису непознати ни афричким земљама попут Етиопије, Нигерије и сл.¹⁰

У Западној и Централној Африци четири од десет девојака и младих жена су ступиле у брак пре навршене 18. године, што је око 60 милиона. Нигер има највећу заступљеност дечијих бракова у свету са 76%, а затим следе Централноафричка Република са 68% и Чад са 67%. У Нигерији, као најмногољуднијој држави у том региону, највећи је број девојчица – жртва дечијих бракова.¹¹

С друге стране, на нашим просторима, тј. на простору Западног Балкана, најчешћи су дечији бракови које закључују припаднице ромске популације на шта јасно указују и следећи подаци:

У **Северној Македонији**, присутна је значајна разлика међу припадницима различитих етничких група, када је реч о девојчицама узраста 15-19 година које су се удале. Подаци из 2011. године показују да је национална стопа 4%, док је код ромских девојчица 22%, а проценат девојчица 15-19 година које су родиле дете, на националном нивоу износи 3%, а код ромских девојчица 18%.¹² **Албанија** је држава у региону која има највишу стопу званично регистрованих бракова који укључују девојке узраста 15-19 година.¹³ Пракса дечијих бракова је нарочито присутна у ромској популацији и заједницама у **Босни и Херцеговини**, пет од десет припадница ромске популације, у

¹⁰ М. Алексић, *Дечији бракови у Србији – Анализа стања и препоруке*, Београд, 2015, стр. 22-24.

¹¹ UNFPA, UNICEF, *Child Marriage in West and Central Africa, At a Glance*, 2018, стр. 4. Доступно на: <https://www.unicef.org/wca/media/2596/file>, приступ 03.09.2021.

¹² Ромски женски центар Бибија, *Регионални извештај о примени CEDAW и Истанбулске конвенције*, Београд, 2019, стр. 28.

¹³ United Nations Population Fund, *Child marriage in Eastern Europe and Central Asia: regional overview*, р. 2; преузето 21.03.2021. <https://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Child%20Marriage%20EECA%20Regional%20Overview.pdf>

доби од 20 до 24 године, и два од десет припадника ромске популације ступило је у брак пре 18. године. (48% / 21%). У општој популацији скоро ниједан мушкарац (0,6%) узраста од 20 до 24 године, није ступио у брак пре 18. године, док се једна од десет девојака тог узраста удала пре 18. године.¹⁴

Дечији бракови у **Црној Гори** најчешће су присутни међу ромском и египћанском популацијом. У брак пре навршене 15. године ступа 18% девојчица из ромских и египћанских насеља. Такође, брак пре 18. године је чешћи међу Ромкињама и Египћанкама и износи 56%, док је у општој популацији 6.2%.¹⁵

У **Републици Србији**, 16,9% девојчица из ромских насеља ступи у брак пре 15. године, а 57% пре 18. године, у односу на већинску популацију у којој је 0,8% за млађу, односно 7% за старију узрасну групу.¹⁶ Према последњим истраживањима спроведеним у Србији, око 4 процента младих жена старости 15 – 19 година тренутно је удато или живи у ванбрачној заједници, а тај проценат расте на 13 процената код жена из најсиромашнијих домаћинстава. Међу женама старости 20 – 24 године, 1 проценат се удао пре навршене 15. године, а 6 шест процената се удало пре навршене 18. године живота. Рано ступање у брак је чешће код жена са нижим нивоом образовања из осталих насеља и из најсиромашнијих и материјално депривираних домаћинстава. С друге стране, у ромским насељима пре навршене 15. године удало се 16 процената, а пре навршене 18. године 56 процената жена старости 20 – 24 године.¹⁷ Из следеће табеле може се видети проценат жена у ромским насељима у Србији које су први пут ступиле у брак или ванбрачну заједницу пре свог 15. односно 18. рођендана.

¹⁴ Министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине, *Смјернице за побољшање положаја ромске дјеце у БиХ*, 2013, стр. 34 – 35; преузето 08.12.2020. http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/default.aspx?id=4281&langTag=bs-BA

¹⁵ Влада Црне Горе, *Стратегија за превенцију и заштиту дјеце од насиља са Предлогом акционог плана 2017-2021*, стр. 15; преузето 08.12.2020. file:///C:/Users/PC/Downloads/3_20_06_04_2017.pdf

¹⁶ Влада Републике Србије, *Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године*, *Службени гласник РС*, бр. 26/2016, стр. 51; преузето 08.12.2020. https://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/strategija_za_socijalno_ukljucivanje_roma_i_romkinja_2016_2025_0.pdf.

¹⁷ Републички завод за статистику и УНИЦЕФ, *Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији и истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у ромским насељима у Србији*, Београд, 2019, Републички завод за статистику и УНИЦЕФ, Резиме ххх; преузето 17.12.2020. <https://www.unicef.org/serbia/media/16056/file/MICS%206%20Istra%20C5%BEivanje%20vi%20C5%A1estrukih%20pokazatelja%20za%202019.%20godinu.pdf>

Табела 1 – Трендови дечијег брака

Процент жена које су први пут ступиле у брак или ванбраћну заједницу пре свог 15. односно 18. рођендана, према типу насеља, Србија – ромска насеља, 2019.

	Градска				Остала				Сва насеља			
	Процент		Процент		Процент		Процент		Процент		Процент	
	жена које су ступиле у брак пре навршених 15 година	Број жена старости 15–49 година	жена које су ступиле у брак пре навршених 18 година	Број жена старости 20–49 година	жена које су ступиле у брак пре навршених 15 година	Број жена старости 15–49 година	жена које су ступиле у брак пре навршених 18 година	Број жена старости 20–49 година	жена које су ступиле у брак пре навршених 15 година	Број жена старости 15–49 година	жена које су ступиле у брак пре навршених 18 година	Број жена старости 20–49 година
Укупно	15,7	1.205	54,4	992	16,0	585	58,6	468	15,8	1.790	55,7	1.461
Starost (u godinama)												
15–19	11,5	213	n.p.	n.p.	15,4	117	n.p.	n.p.	12,9	329	n.p.	n.p.
15–17	10,4	124	n.p.	n.p.	7,6	70	n.p.	n.p.	9,3	194	n.p.	n.p.
18–19	13,2	89	n.p.	n.p.	(27,3)	47	n.p.	n.p.	18,0	136	n.p.	n.p.
20–24	15,8	223	55,3	223	16,1	101	56,8	101	15,9	324	55,8	324
25–29	17,4	205	47,0	205	11,8	85	58,0	85	15,7	290	50,2	290
30–34	12,8	136	47,1	136	16,2	73	57,7	73	14,0	209	50,8	209
35–39	17,8	142	60,7	142	14,8	73	52,4	73	16,8	216	57,9	216
40–44	18,1	154	58,4	154	21,1	62	68,1	62	19,0	216	61,2	216
45–49	17,6	132	60,4	132	18,0	74	61,0	74	17,7	206	60,6	206

n.p. – nije primenljivo

() Podaci su bazirani na 25–49 neponderisanih slučajeva

Извор: Републички завод за статистику и УНИЦЕФ.¹⁸

Да је ова појава нарочито изражена међу ромском женском популацијом на простору Западног Балкана јасно потврђују и подаци из следеће табеле, сачињене на основу УНИЦЕФ – овог истраживања MICS.

Табела 2 – Распрострањеност дечијих бракова – подаци из MICS истраживања

Država/oblast	Stupile u brak do 15. godine**		Stupile u brak do 18. godine***	
	Opšta populacija	Romi	Opšta populacija	Romi
Bosna i Hercegovina	0,4	14,6	9,5	48,3
Kosovo*	0,8	11,6	10	42,7
BJR Makedonija	1,4	11,9	10,7	47
Crna Gora	0,5	18,2	6,2	56,4
Srbija	0,8	16,9	6,8	57

* Rezolucija SB UN 1244.

** MICS pokazatelj 8.4 Procenat žena starosti 15-49 godina koje su po prvi put stupile u брак или ванбраћну заједницу пре 15. године живота.

*** MICS pokazatelj 8.5 Procenat žena starosti 15-49 godina koje su po prvi put stupile u брак или ванбраћну заједницу пре 18. године живота.

Извор: УНИЦЕФ.¹⁹

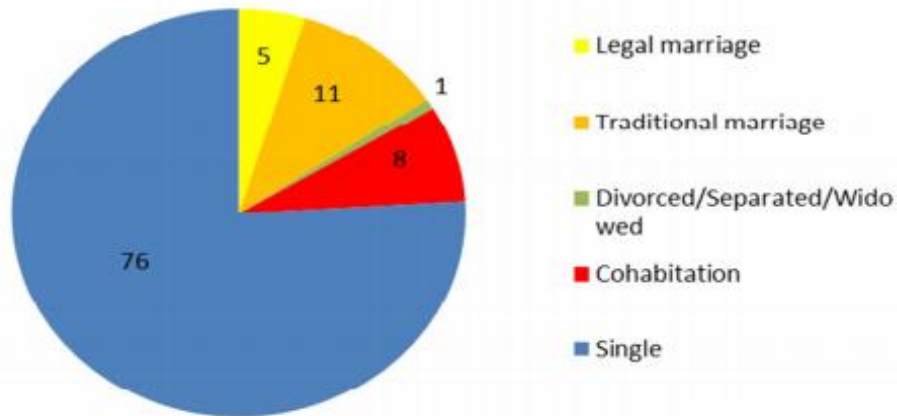
Упркос богатству међународних законских одредби које забрањују ову праксу, дечији бракови и даље постоје у одређеним заједницама широм Европе. Иако нема

¹⁸ Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији и истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у ромским насељима у Србији, Београд, 2019, стр. 402; преузето 17.12.2020.

<https://www.unicef.org/serbia/media/16056/file/MICS%206%20Istra%C5%BEivanje%20vi%C5%A1estrukih%20pokazatelja%20za%202019.%20godinu.pdf>

¹⁹ Дечији бракови у Србији, Аналитички извештај, Београд, 2016, стр. 14. Доступно на: <https://www.unicef.org/serbia/publikacije/deciji-brakovi-u-srbiji-analiza-situacije>, приступ 14.08.2021.

довољно података о обиму ове праксе, из досадашњих истраживања и доступних извештаја међународних организација које су се бавиле овим проблемом, може се закључити да су дечији бракови највише заступљени у ромским заједницама. Ромске девојчице су највише у ризику од појаве дечијег брака на шта посебно утиче начин њиховог живота, традиција, рањивост или чињеница да су у одређеним ситуацијама правно невидљиве, што је карактеристично и за државе које су у саставу ЕУ. У том смислу нема превише разлике у погледу профила „жртве“ ове појаве у односу на државе у нашем региону, али и у односу на остале државе Европе, које нису чланице ЕУ. Истраживања рађена 2011. године показују да је у земљама Европске уније око 2% ромских девојчица узраста 10-15 година било у „традиционалном браку“. У истом истраживању се наводи да је на нивоу ЕУ око 16% ромске деце узраста 16 и 17 година било у некој врсти брачне заједнице. Већина њих забележена је у земљама југоисточне Европе, Грчкој, Бугарској, Румунији, као и у државама Западне Европе попут Португала.²⁰ Пракса дечијих бракова честа је и у ромским заједницама у Италији.

FRA Roma pilot survey 2011: Marital status question, Roma children in the household aged 16 to 17.

Слика 1 – Пилот истраживање Агенције за основна права (FRA) за Роме из 2011: питање брачног статуса, ромска деца у домаћинству од 16 до 17 година

Извор: European Union Agency for Fundamental Rights, *Analysis of FRA Roma survey results by gender*, p. 31.

²⁰ European Union Agency for Fundamental Rights, *Analysis of FRA Roma survey results by gender*, pp. 30-31; преузето 22.03.2021. <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/193477/20130917ATT71422EN-original.pdf>

У **Бугарској** је 2010. године спроведено истраживање у 595 домаћинстава и то у областима са претежно ромским становништвом које јасно указује да појава дечијих бракова у тој држави постоји. На основу овог истраживања, долази се до закључка да су главни узроци те појаве низак образовни ниво деце и лоша економска ситуација, али и традиција која се усталила, будући да се 34,5% испитаника изјаснило да родитељи бирају партнере своје деце. Стопе дечијих бракова имају тенденцију да буду највише у регионима где велики број деце не иде у школу или је прекинуто њихово образовање и управо је то оно што се препознаје и у Бугарској, будући да подаци указују да је велики број ромске деце која не завршавају основну школу. Занимљива је чињеница да у Бугарској постоји сајам невеста на који су одвођене и девојчице из Србије, а како изгледа цео тај процес може се видети на интернету.

Европски центар за права Рома, спровео је у **Италији** 2011. године теренско истраживање међу Ромкињама, где се дошло до података да је 47 од 74 (64%) испитаница ступило у брак пре навршене 18. године живота; 22 (30%) испитанице су у тренутку закључења брака имале мање од 16 година (најмлађа је имала 12 година). Бракови су закључивани према ромској традицији, али не и уз поштовање одредаба италијанског закона. Пет испитаница је изјавило да су биле принуђене да се венчају. Истраживањем је утврђено да су Ромкиње напуштале школе због закључења брака или због трудноће.

Иако подаци из извештаја Фондације за отворено друштво из 2006. године указују да пракса дечијих бракова међу Ромима у **Румунији** опада са сваком новом генерацијом, просечна старост Ромкиња које су ступиле у брак у односу на општу популацију је знатно нижа. Према том истраживању, 53% анкетираних Ромкиња и 43% њихових ћерки, удате су пре 18. године. Према статистичким подацима за 2003. годину 43% испитаника било је млађе од 19 година када су добили дете, док је просек у општој популацији 24 године.²¹

Према подацима којима располаже грчки Национални институт за статистику (ЕЛСТАТ), у периоду од 2000. године до 2016. године у овој држави је 9407 малолетника ступило у брак, а предњачиле су девојчице (86%) што имплицира да је и у **Грчкој** ова појава много израженија код женске популације. Претпоставља се да је број

²¹ European Roma Rights Centre, *ERRC Submission to the Joint CEDAW-CRC General Recommendation / Comment on Harmful Practices: Child Marriages among Roma*; презето 22.03.2021. <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CEDAW/HarmfulPractices/EuropeanRomaRightsCentre.pdf>

бракова знатно већи од онога што се званично представља.²² У овој земљи законски није предвиђена минимална старосна граница за ступање у брак.²³

У **Хрватској** нема пуно спроведених истраживања на ову тему. Из једног истраживања о положају Ромкиња у Хрватској на узорку од 720 Ромкиња сазнајемо да је више од половине испитаних Ромкиња ушло у брак у доби од 15 до 18 година, али и да је 7% њих склопило брак пре 14. године.²⁴

Појава дечијих бракова присутна је и у државама Централне Европе попут **Мађарске** и **Словачке**. Истраживања спроведена у овим државама указују на одређене правне празнине које резултирају неуспехом у заштити деце од ове праксе.²⁵

²² Доступно на: <https://tomov.gr/2018/03/10/gamoi-anilikon-se-ellada-diethnos/>, приступ 24.03.2021.

²³ European Union Agency for Fundamental Rights, *Selection of relevant and recent passages from published reports related to Call for submissions – Report on child, early and forced marriage in humanitarian settings – A/HRC/res/35/16*, Vienna, 2018, р. 2. Доступно на: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/HumanitarianSettings/EuropeanUnionFundamentalRightsAgency.docx>, приступ 14.08.2021.

²⁴ М. Кутњак Вртарић, *Дјечји бракови у замци од стварања стереотипа*; преузето 25.03.2021. <http://www.reyn-hrvatska.net/wp-content/uploads/2019/11/Dje%C4%8Dji-brakovi.pdf>

²⁵ European Roma Rights Centre, *ERRC Submission to the Joint CEDAW-CRC General Recommendation / Comment on Harmful Practices: Child Marriages among Roma*; преузето 22.03.2021. <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CEDAW/HarmfulPractices/EuropeanRomaRightsCentre.pdf>

II УЗРОЦИ ДЕЧИЈИХ БРАКОВА

Много је узрока појаве дечијих бракова; веома су сложени и међусобно повезани. Као главни узрочници за настанак ове појаве широм света, издвајају се сиромаштво, недостатак образовања, социјална искљученост, дискриминација, патријархални односи, прихваћене праксе, патријархални модел породичних односа, који прати контрола женских тела и њихове сексуалности, економска зависност жена, родни стереотипи и предрасуде, сукоби и хуманитарне кризе, као и продаја и трговина децом.

1. Сиромаштво

Сиромаштво представља један од најчешћих разлога дечијих бракова. До ове појаве највише долази у руралним областима и сиромашнијим државама. Родитељи, из различитих побуда, одлучују да своју децу, нарочито женску, рано подвргну закључењу брака. Многи родитељи сматрају да је брак у најбољем интересу њихових ћерки и да ће им он обезбедити бољу будућност, док се у другим породицама девојчице сматрају за економски терет, робу, средство за измирење породичних дугова итд. Многе породице сматрају да удајом ћерке, док су још увек мале, могу да олакшају сопствене економске тешкоће.

Организација за помоћ деци УНИЦЕФ наводи да девојчице чешће ступају у брак или желе да ступе у брак, док је то код дечака ређе. Најчешће економски разлози имају пресудан утицај.²⁶

Што се тиче Европе, показало се да су одређене категорије становништва посебно изложене сиромаштву, а то су првенствено деца, омладина, самохрани родитељи, особе из мигрантских породица, одређене етничке мањине (нарочито Роми), особе са инвалидитетом. Већа опасност од сиромаштва прети женама у односу на мушкарце.

Упркос томе што је на нивоу ЕУ овај проблем препознат, и даље је огроман број деце која се налазе у ризику од сиромаштва. Сиромаштво негативно утиче на развој и на здравље деце и смањује њихове могућности за одређеним постигнућима. Деца која одрастају у сиромашним породицама, суочена су са већом опасношћу од тога да постану маргинализовани и социјално искључени.

Статистички подаци из 2019. године у вези са сиромаштвом у ЕУ, говоре да је 21,1% становништва у ЕУ (92,4 милиона људи) живело у ризику од сиромаштва или социјалне

²⁶ Доступно на: <https://www.dw.com/sr/nema%C4%8Dka-i-maloletni%C4%8Dki-brakovi/a-19526507>, приступ 05.05.2021.

искључености. Више од четвртине становништва живело је у ризику од сиромаштва или социјалне искључености у седам држава чланица: Бугарској (32,5%), Румунији (31,2%), Грчкој (30%), Италији и Летонији (обе 27,3%), Литванији (26,3%) и Шпанији (25,3%). На другој страни најмањи ризик од сиромаштва постоји у Чешкој (12,5%), Словенији (14,4%), Финској (15,6%), Данској (16,3%), Словачкој (16,4%), Холандији (16,5%) и Аустрији (16,9%).²⁷

Због тешке економске ситуације и у државама ЕУ, дешава се да су случајеви дечијих бракова повезани са трговином људима. Жртве су затваране, злостављане, примораване на проституцију и на кућно ропство. С друге стране, родитељи страхујући од киднаповања и могуће проституције, удају своје малолетне ћерке како би предупредили ове појаве.

Организације које пружају подршку и помоћ жртвама трговине људима у Србији, као што је АСТРА – Акција против трговине људима из Београда, известиле су током 2011. године да су Ромкиње и остале жене српског порекла, односно са српским држављанством понекад присиљене на ступање у брак у Немачкој и другим земљама ЕУ. Како извештава немачка женска организација Terre des Femmes, која пружа помоћ жртвама присилних бракова, немачко савезно Министарство за породицу, старије, жене и младе је тражило истраживање о превенцији принудних бракова у Немачкој 2011. године. Истраживање је урадила Фондација Lawaetz из Хамбурга у сарадњи са Terre des Femmes и Торстен Шак (Schaak) из канцеларије за друштвено политичка саветовања из Бремена. Резултати објављени у новембру 2011. године указују да је више од 3400 особа било под претњом да закључи принудни брак или је ступило у принудни брак – 93% њих су девојчице и жене. Током 2008. године скоро једна трећина жртава је била малолетна, док је 40% било у старосној групи 18 – 21 године. Међу девојчицама које су биле присиљене на брак било је и оних рођених у Србији, на Косову или у Црној Гори. У сврху истраживања интервјуисано је 3443 жртве у 830 саветодавних центара и склоништа широм Немачке. У око 60% случајева, девојчице су биле под претњом присилног брака, док су остале већ биле присилно удате. Многе младе жене које су морале да се удају за партнере које је изабрала њихова породица биле су из имигрантских породица: око 23% је рођено у Немачкој, 23% у Турској, а 8% - у Србији, Косову или Црној Гори.²⁸

²⁷ Доступно на: <https://www.bilten.org/?p=34813#>, приступ 18.04.2021.

²⁸ Б. Бранковић, *Вести из будућности*, Београд, 2013, стр. 175-176; преузето 24.03.2021. file:///C:/Users/PC/Downloads/UNDP_SRB_VestiIzBuducnosti.pdf

У државама Западног Балкана један од главних узрока дечијих бракова јесте сиромаштво. Готово једна трећина (31,6%) деце узраста од 5 до 15 година у Босни и Херцеговини налази се у ризику од сиромаштва.²⁹ Сиромаштво је и даље примарни проблем у Северној Македонији. Преко 20% становништва је 2017. године било изложено ризику од сиромаштва.³⁰ У Србији су највише сиромаштвом погођена деца у забаченим, удаљеним и сеоским срединама, док су ромске породице, породице са четворо или више деце и породице са децом са сметњама у развоју под већим ризиком од мултидимензионалног сиромаштва.³¹ Свако десето дете у Црној Гори узраста до 17 година, током 2009. године живело је у сиромаштву.³²

Лоша економска ситуација приморава родитеље да рано удају своје малолетне ћерке. У Босни и Херцеговини откривен је случај продаје девојчице ради закључења присилног брака, док је мајци малолетнице за тај чин исплаћено 2000 КМ и то трансфером преко банке.³³ У Србији су откривени случајеви продаје девојчица ради удаје у иностранству, када је родитељима исплаћивано од 500 до 1.000 евра, што се сазнаје из речи полицијског службеника,³⁴ док се у Црној Гори за дечије бракове може добити од 1.000 до 6.000 евра. Родитељи могу извесно време да живе од тог новца или да плате трошкове свадбе синовима. Девојчице које су склопиле овакав брак, чак и уколико постану жртве породичног насиља, не добијају подршку од родитеља и не могу да промене своју ситуацију, јер би родитељи били у обавези да врате новац који су добили од породице младожење.³⁵

Сиромаштво представља један од најважнијих и најчешћих разлога дечијих бракова. Ипак, и поред тога што је сиромаштво најчешћи повод за закључење дечијег брака, не може се аргументи рећи да се та појава везује искључиво за сиромашне породице и економски неразвијене државе, будући да се ова појава јавља и код имућнијих

²⁹ United Nations Development Programme, *Социјална укљученост у Босни и Херцеговини, Национални извештај о хуманом развоју за 2020. годину*, 2021, стр. 17. Доступно на: file:///C:/Users/PC/Downloads/Summary_NHDR_2020_BSC.pdf, приступ 02.09.2021.

³⁰ М. Corti, *Монитор за социјални права 2020, Северна Македонија*, 2020, стр. 10. Доступно на: https://www.solidar.org/system/downloads/attachments/000/001/227/original/02_SRM2020_North_Macedonia_MK_R3_online.pdf?1611043959, приступ 03.09.2021.

³¹ Н. Петрушић, *Посебан извештај Заштитника грађана „Стање права детета у Републици Србији“*, Београд, 2018, стр. 104. Доступно на: <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebni-izvestaji/5949-p-s-b-n-izv-sh-z-sh-i-ni-gr-d-n-s-nju-pr-v-d6>, приступ 02.09.2021.

³² УНИЦЕФ, *Студија о сиромаштву дјеце у Црној Гори*, 2011, стр. 42. Доступно на: <https://www.unicef.org/montenegro/media/7566/file/MNE-media-MNEpublication315.pdf>, приступ 02.09.2021.

³³ Доступно на: <https://www.srbijadanas.com/vesti/region/prodali-maloletnu-cerku-placena-transferom-preko-banke-sokantni-detalji-trgovine-decom-2020-07-11>, приступ 09.12.2020.

³⁴ Доступно на: <https://www.blic.rs/vesti/hronika/trgovci-decom-otac-i-sin-prodali-50-siromasnih-decaka-i-devojica/tsrcjv3>, приступ 09.12.2020.

³⁵ Ромски женски центар Бибија, *Регионални извештај о примени CEDAW и Истанбулске конвенције*, Београд, 2019, стр. 24.

породица и развијенијих држава. Одређена истраживања то и доказују. У неким државама дечији, рани и принудни бракови се дешавају међу богатим породицама и то представља начин да се очува богатство породица исте социоекономске класе.³⁶

2. Образовање

Образовање је средство и предуслов за остваривање људских права. Деца која се образују и која редовно похађају школу бивају боље заштићена од најтежих облика експлоатације. Готово свака држава прописује мере и прописе који се односе на образовање. Питање образовања доста дуго заокупљује пажњу читаве међународне заједнице и постоје бројна документа која регулишу право на образовање. У једном значајном међународном документу попут Универзалне декларације о људским правима³⁷ у члану 26 регулисано је ово право на следећи начин: „Свако има право на образовање. Образовање треба да буде бесплатно бар у основним и нижим школама. Основно образовање је обавезно... Образовање треба да буде усмерено ка пуном развоју људске личности и учвршћивању поштовања људских права и основних слобода. Оно треба да унапређује разумевање, трпеливост и пријатељство међу свим народима, расним и верским групама“.

Право на образовање предвиђено је Повељом Европске уније о основним правима³⁸ и то у члану 14, у другом наслову, у којем су предвиђене основне слободе. Овим чланом прописано је: „Свако има право на образовање и на приступ струковном и трајном образовању. То право укључује могућност бесплатног обавезног школовања. Слобода оснивања образовних установа, уз поштовање демократских начела, те право родитеља да својој деци осигурају осигурање и учење у складу са својим верским, филозофским и педагошким уверењима, поштују се у складу с националним законима који уређују остваривање такве слободе и права“.

Упркос наведеном и даље има деце у државама Западног Балкана која рано одустају од школовања и образовања. Првенствено се ради о деци из осетљивих друштвених група. У тим заједницама родитељи, па и сама деца се не уздају превише у образовање што често доводи до мање пажње или вредновања успеха деце која се школују. То се

³⁶ Human Rights Council, *Preventing and eliminating child, early and forced marriage, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*, 2014, A/HRC/26/22, p. 7.

³⁷ General Assembly UN, *Universal Declaration of Human Rights*, 1948, *Resolution 217 A*; преузето 09.12.2020. <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=src3>

³⁸ Повеља Европске уније о основним правима, *Службени лист Европске Уније*, (2007/C 303/01); преузето 18.08.2021. http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2012/11/images_files_Povelja%20Evropske%20unije%20o%20osnovnim%20pravima.pdf

нарочито односи на припаднике ромске популације у Републици Србији, Северној Македонији и Босни и Херцеговини, док се у Црној Гори то односи, како на припаднике ромске, тако и на припаднике египћанске популације. И у одабраним државама ЕУ, услед закључења дечијих бракова, долази до престанка школовања. То је нарочито случај код деце која су избегла из азијских држава, али и код Рома.

Ступање детета у брак готово увек подразумева напуштање школе, а самим тим и низак ниво образовања ове деце. Ова чињеница у већини заједница се не доживљава као забрињавајућа, нарочито када су у питању девојчице. Родитељи не желе да школују своје малолетне ћерке, јер ће оне касније удајом привређивати за неку другу породицу.³⁹

Због страха од удаје и раног ступања у сексуалне односе, нарочито девојчица, у државама Западног Балкана и у одабраним државама ЕУ, родитељи (најчешће Роми и мигранти) одлучују да њихова деца напусте школу када напуне 13 или 14 година, а некада и раније.⁴⁰

Дискриминаторски став, лоше социо – економско стање породице, лоши хигијенски услови, слабија могућност запошљавања након школовања, још неки су од узрока који представљају препреку деци из друштвено осетљивих група да се школују.⁴¹

Чланове заједница, у којима дечији бракови представљају праксу, треба константно едуковати и радити на подизању свести о потреби школовања и образовања као битних услова за нормалан и бољи живот.

3. Културни обрасци

Дечији бракови у много већој мери погађају девојчице у односу на дечаке. Родно изражена неравноправност у овој сфери манифестује се на најочигледнији начин. Због традиционалног начина живота и патријархалних односа у одређеним заједницама, односно због њиховог обичајног права, дискриминација према девојчицама и женама долази до свог пуног изражаја. У тим заједницама се рана удаја сматра осигурањем од предбрачног секса будући да је у таквој средини предбрачни секс стигматизован. Родитељи се често одлучују да рано удају своје ћерке због страха од ванбрачне

³⁹ М. Алексић, *Дечији бракови у Србији – Анализа стања и препоруке*, Београд, 2015, стр. 28.

⁴⁰ Council of Europe, *AD HOC COMMITTEE OF EXPERTS ON ROMA ISSUES (CAHROM) THEMATIC REPORT by the experts of the CAHROM thematic group on CHILD/EARLY AND FORCED MARRIAGES WITHIN ROMA COMMUNITIES IN THE CONTEXT OF THE PROMOTION OF GENDER EQUALITY following the CAHROM thematic visit to Bucharest, Romania, on 27-29 April 2015*, Bucharest, 2015, p. 12; преузето 10.05.2021. <https://rm.coe.int/1680651475>

⁴¹ S. Tanushree, *Спречавање дјечјих бракова у Црној Гори, Изазови, научене лекције и теорија промене*, 2018, стр. 23.

трудноће и због друштвеног срама који та труноћа доноси. Удајом би се спречило губљење „части породице“.

Девојчице које браком ступају у нову породицу суочавају се са бројним проблемима: ограничена лична слобода и развој, смањене могућности за образовање, ограничено право на здравље, укључујући репродуктивно здравље и психолошко благостање, рано ступају у сексуалне односе, рађају децу и доживљавају насиље.

Из Регионалног извештаја о примени CEDAW и Истанбулске конвенције сазнаје се да је у ромским заједницама у државама Западног Балкана, инсистирање на забрани предбрачних сексуалних односа за девојке апсолутно и да је то један од кључних разлога за склањање брака. Невиност се очекује и захтева од девојака, а уколико се девојка не уда невина повлачи велику срамоту како за саму девојку, тако и за целу њену породицу.⁴² У Црној Гори родитељи најчешће понављају образац понашања који су доживели од својих родитеља и сматрају уједно да је то најбоље решење и за њихову децу и води се рачуна да девојчице остану неvine до удаје, јер то повећава износ новца приликом уговарања брака. И у другим државама Западног Балкана ситуација је готово иста. Девојчице су и тим државама много чешће од дечака, принуђене да склапају ране бракове због друштвених норми и очувања традиције.

Према информацијама немачких власти, од 2015. године у тој земљи регистровано је више од хиљаду дечијих бракова. Највећи број бракова је закључен у иностранству, међутим, велики број бракова склопљен је и у Немачкој. Овакве бракове закључују избеглице, али присутан је и међу Ромима, досељеницима из других земаља ЕУ, односно Европе. Родитељи због тешке економске ситуације покушавају да своју децу обезбеде закључењем брака. У земљама из којих долазе избеглице, као и међу ромском популацијом, снажне су патријархалне структуре и то представља најчешћи разлог за ране бракове. Девичанство девојака пре закључења брака у овим заједницама има велику вредност и то наводи родитеље да рано удају своје ћерке.^{43 44} Слична ситуација се дешава и у Холандији и Шведској.

У ромским заједницама у државама ЕУ предбрачни секс је стигматизован. Ромска деца рано ступају у брак, јер се на тај начин повећава вероватноћа да ће невина ступити у брак и самим тим сачувати углед и част своје породице. Иако оваква пракса

⁴² УНИЦЕФ, *Дечији бракови у ромској популацији у Србији – етнографско истраживање*, Београд, 2017, стр. 35-40.

⁴³ Доступно на: <https://www.dw.com/sr/nema%C4%8Dka-i-maloletni%C4%8Dki-brakovi/a-19526507>, приступ 10.05.2021.

⁴⁴ Доступно на: <https://www.dw.com/sr/sve-vi%C5%A1e-maloletni%C4%8Dkih-brakova/a-19479435>, приступ 10.05.2021.

представља грубо кршење људских права, општеприхваћена је у овим заједницама. Поред одабраних држава и у осталим државама ЕУ су спровођена истраживања на ову тему. У Италији, међу испитаним Ромкињама, од 48 жена које су одговарале на питања на ову тему, 65% њих је одговорило да је у време по закључењу брака вршена провера, својеврсни тест невиности (проверавање девичанства). Оваква пракса поред тога што је јако непријатна за саме девојке, може бити и јако опасна по њихово здравље. Поред тога, Ромкиње које „падно“ на тестовима невиности, суочавају се са различитим последицама. Испитанице из Италије, примећују да су казне у прошлости биле строже, док у данашње време могу бити изгрђене, враћене породици или на други начин осрамоћене.⁴⁵

Деца усвајају модел понашања својих родитеља и заједнице и интериоризују родне стереотипе и предрасуде и понашају се у складу са њима. Због тога се неретко дешава да деца ступају у брак својом вољом. На основу истраживања дечијих бракова у ромској заједници спроведених у Србији и Северној Македонији, показује се да је најчешћи модел склапања брака данас вољом младих, често уз оштро противљење родитеља девојчице.⁴⁶ У Немачкој се дешава ситуација да се не може јасно утврдити број дечијих принудних бракова, будући да у одређеним ситуацијама деца не доживљавају брак као принуду. Стручњаци сматрају да многа деца не доживљавају брак као појаву која им је присилно наметнута, јер су одрасла са тим феноменом или брак схватају као својеврсни вид заштите.

Међутим, треба имати у виду да девојчице, суочене са притиском потенцијалне присилне удаје, репресивним породичним окружењем у коме се чува њихова „част и образ“ и пре свега „култом невиности“, одлучују да побегну са првим момком у којег се заљубе. У питању је „присилна добровољност“, где се девојчице наизглед својом вољом удају, а заправо то чине да би избегле нежељени сценарио, што нас опет враћа на почетак приче о дискриминацији, прихваћеним праксама и културним обрасцима.

⁴⁵ European Roma Rights Centre, *ERRC Submission to the Joint CEDAW-CRC General Recommendation / Comment on Harmful Practices: Child Marriages among Roma*; преузето 22.03.2021 <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CEDAW/HarmfulPractices/EuropeanRomaRightsCentre.pdf>

⁴⁶ Ромски женски центар Бибија, *Регионални извештај о примени CEDAW и Истанбулске конвенције*, Београд, 2019, стр. 25.

4. Сукоби и хуманитарне кризе

Још један од узрока дечијих бракова могу бити сукоби и хуманитарне кризе. Ови узроци су нарочито изражени у сиромашним државама попут Либерии, Сијера Леонеа, Кеније итд., у којима због страха од глади и из бриге за егзистенцију, деца врло рано ступају у брак. У државама ЕУ дуго није било сукоба, али последњих година јавили су се проблеми изазвани мигрантском кризом, која је повећала број дечијих бракова. Нажалост, сукоби и кризе нису непознаница на нашим просторима, тј. на просторима некадашње Југославије.

Да би се понизио непријатељ за време сукоба, младе девојчице бивају изложене разним злочинима – силовању, проституцији, присилном браку, прекиду трудноће, сакаћењу.⁴⁷ Родитељи тада могу да прибегну удавању својих младих ћерки како би породици донели неки приход у време економске недаће или да би заштитили девојчицу.⁴⁸

Постоје информације да је на Косову током деведесетих година прошлог века, а нарочито током ратне 1999. године дошло до пораста броја дечијих бракова. Родитељи су веровали да брак може да заштити њихове ћерке, док су се младе жене које су постале главе домаћинства надале да ће им брак омогућити да обезбеде своју браћу и сестре.⁴⁹

⁴⁷ World Vision UK, *Untying the knot: Exploring early marriage in fragile states*, London, 2013, p. 25. Доступно на: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/UNTYING_THE_KNOT_-_March_2013.pdf, приступ 14.08.2021.

⁴⁸ United Nations Population Fund, *Marrying Too Young: End Child Marriage*, New York, 2012, p. 12; преузето 06.04.2021. <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/MarryingTooYoung.pdf>

⁴⁹ УНИЦЕФ, *Дечији бракови у Србији, Аналитички извештај*, Београд, 2016, стр. 20.

III ПОСЛЕДИЦЕ ДЕЧИЈИХ БРАКОВА

Када говоримо о последицама дечијих бракова, можемо рећи да су оне у највећем броју случајева негативне и да доводе до кршења основних права и слобода деце. Дечији бракови су повезани са раним и честим трудноћама које се често негативно рефлектују по здравље деце (већи су ризици од појаве компликација током трудноће, високе су стопе морталитета и морбидитета међу мајкама и др.). Према доступним подацима, око 50.000 девојчица узраста 15 – 19 година умре годишње услед трудноће или од последица трудноће.⁵⁰ Отежани порођај водећи је узрок смртности девојчица узраста 15 – 19 година. У поређењу са женама узраста 20 – 24 година, девојчице узраста од 15 до 19 година имају од 20 до 200 процената веће шансе да умру током трудноће.

Рана удаја и женидба, по правилу, доводе до престанка школовања деце које вуче са собом низ других ствари. Деца без образовања суочиће се током живота са бројним недаћама као што су слабо економско стање, немогућност за лични и друштвени развој, мања вероватноћа да се формално запосле и да остварују пристојну зараду. Поред тога што је ово негативна последица по сам живот и развој деце, ово је негативна последица и на друштвеном нивоу; већи су трошкови у систему здравствене заштите због лошег здравственог стања мајке и детета и већа су социјална давања због сиромаштва.

Дечији брак доводи до прекида детињства. Деца бивају суочена са обавезама и одговорностима које се везују за одрасле особе, иако још увек нису зрела ни биолошки, ни физички, ни емотивно. Од дечака се очекује да постану радна снага, а од девојчица да преузму послове код куће. Једна од кључних последица рано закљученог брака за девојчице јесте то што се од њих очекује да рађају децу. Посебно је тешка ситуација за девојчицу која не може да роди, јер то може да доведе до одбацивања од стране заједнице, што код девојчице може да изазове депресију и да створи осећај бескорисности.

Рана и наметнута удаја, рано и несвојевољно ступање у сексуалне односе и рано рађање код многих девојчица ствара осећај незадовољства. Изолованост из друштва, недостак пријатеља или особе од поверења са којом би могле да разговарају о свом положају и патњи кроз коју пролазе, доводи до психолошке и емотивне нестабилности. Нису ретки случајеви да девојчице у таквој средини трпе психички и физички терор. Жене, које су као деца ступиле у брак, чешће су изложене разним видовима насиља. Насиље у породици је карактеристика сиромашних и мање образованих домаћинстава

⁵⁰ М. Алексић, *Дечији бракови у Србији – Анализа стања и препоруке*, Београд, 2015, стр. 29.

што показују истраживања спроведена у државама у региону која су показала да је насиље у ромским заједницама „нормална“ појава и да се, нажалост, сматра сасвим легитимним и оправданим. Ромске и египћанске жене у Црној Гори су константно изложене насиљу од стране мушкараца (оца, брата, свекра, мужа) у својој заједници, али се такви поступци сматрају оправданим. У Босни и Херцеговини 43,5%, а у Северној Македонији 25,4% Ромкиња мисли да насиље може да буде оправдано.⁵¹

Жене, односно девојчице које не могу да толеришу насиље и да издрже тешке животне прилике, могу спас да траже у виду развода брака. Међутим, велика је вероватноћа да ће девојчица завршити на улици, односно у још гореј ситуацији. За њу више није заинтересована ни мужевљева породица, ни њена породица. Мала је вероватноћа да ће се поново удати или да ће пронаћи неки ваљан посао због слабог образовања. Након окончаног брака, девојчице остају без икакве подршке и перспективе. Потпуно скрајнуте и маргинализоване постају „идеалне“ жртве за трговце људима.

⁵¹ УНИЦЕФ, *Дечији бракови у Србији, Аналитички извештај*, Београд, 2016, стр. 24.

IV ДРУШТВЕНИ, ПРАВНИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОДГОВОР НА ДЕЧИЈЕ БРАКОВЕ

Готово свака држава у свету има постављен нормативни и институционални оквир за спречавање дечијих бракова. Овим питањем баве се и међународне организације попут Уједињених нација, Савета Европе, ЕУ итд.

За сузбијање дечијих бракова задужено је више институција. На овом месту можемо издвојити неколико важних актера који могу дати свој допринос у борби против дечијих бракова.

Један од најзначајних актера у овој борби јесте образовни систем - школа. Деца доста времена проводе у школама и блиско сарађују са вршњацима и наставницима. Наставници, будући да су свакодневно у контакту са децом, имају снажан утицај како на децу, тако и на родитеље. Они представљају узор ђацима што им омогућава да утичу на формирање мишљења и ставова деце поводом разних питања, укључујући и питање брака. У случају сумње да ће дете напустити школу или када постоји сумња на дечији брак, наставници су у обавези да то пријаве надлежним органима (на првом месту социјалној служби).

Потребно је да деца стичу знања о репродуктивном здрављу, сексуалном васпитању, о дискриминацији, толеранцији, родним стереотипима и родној неравноправности. Према подацима међународног савеза невладиних организација Girls not Brides⁵², девојке које имају завршену само основну школу имају два пута веће шансе да се удају пре осамнаесте године у поређењу са онима које заврше средњу школу или факултет, док су за девојке без образовања шансе да се удају пре осамнаесте године три пута веће.

Образовање утиче на квалитет живота и штити од разних облика експлоатације. На основу изнетог, може се закључити да школа, односно образовни систем у целини могу у великој мери да утичу на искорењавање појаве дечијих бракова.

Социјалне службе имају важну улогу у спречавању дечијих бракова. Запослени у овим службама, сходно природи посла, имају могућност да се упознају са породицама и да утврде какве су њихове животне околности и том приликом могу препознати децу код које постоје ризици од закључења дечијег брака. Уколико социјалне службе дођу до сазнања о појави дечијег брака, имају могућност да обиђу породицу и да предузму мере из своје надлежности.

⁵² Girls not Brides представља глобално партнерство више од 1.500 организација цивилног друштва које се залажу за окончање дечијих бракова и омогућавање девојчицама да испуне свој потенцијал. Доступно на: <https://www.girlsnotbrides.org/>, приступ 15.08.2021.

Значајну улогу у решавању питања дечијих бракова имају и полиција и правосудни систем. Полиција има овлашћења и обавезу да реагује у случајевима када се пријави заједница са малолетником. Дечији бракови су на нашим просторима карактеристични за ромску популацију, док су у одабраним државама ЕУ карактеристични како за мигранте, тако и за ромску популацију. Полицијски службеници у вршењу службене дужности треба према таквим браковима да поступају без предрасуда и стереотипа. Од свих актера у борби против ове појаве се очекује да не толеришу дечије бракове, што наравно важи и за полицију. С друге стране, значајна је и улога правосудног система у овој борби и то нарочито суда, јер он даје последњу реч и на њему је крајња одговорност за исходе случајева.

Поред поменутих институција, одређени допринос у овој борби има и здравствени систем кроз могућност пружања саветодавних услуга младима, укључујући оне везане за сексуално и репродуктивно здравље, планирање породице, контрацепцију, здравствене ризике ране трудноће и др.

До сада су главне активности, које имају за циљ спречавање дечијих бракова, спроведене од стране организација цивилног друштва и то како у одабраним државама ЕУ, тако и у државама Западног Балкана.

1. Међународни прописи усвојени у окриљу Уједињених нација

О правима детета и уопште о положају деце, међународна заједница је почела активније да се бави почетком прошлог века. Први значајнији међународни документ који се бави овим питањем јесте Декларација о правима детета⁵³ која је донета од стране Лиге народа 1924. године. У једној тачки од укупно пет, колико их садржи ова декларација, јасно се каже да дете мора бити заштићено од свих видова експлоатације. Након доношења ове декларације, настала је дуга пауза у регулисању међународне заштите детета и његових права.

До поновних активности на овом плану долази стварањем Уједињених нација (УН). УН су 1948. године усвојиле Универзалну декларацију о људским правима.⁵⁴ Од веће важности за ову тему важно је издвојити два члана декларације који забрањују ропство и трговину људима, као и начин склапања брака. У члану 4, предвиђа се следеће: „Нико се не сме држати у ропству или потчињености: ропство и трговина људима забрањени

⁵³ League of Nations, *Declaration of the Rights of the Child*, 1924; преузето 14.12.2020. <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>

⁵⁴ General Assembly UN, *Universal Declaration of Human Rights*, 1948, *Resolution 217 A*; преузето 09.04.2021. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

су у свим облицима“, док се у члану 16 прописује: „Пунолетни мушкарци и жене, без икаквих ограничења у погледу расе, држављанства или вероисповести, имају право да склопе брак и да заснују породицу. Они су равноправни приликом склапања брака, за време његовог трајања и приликом његовог развода. Брак се може склопити само уз слободан и потпун пристанак лица која ступају у брак. Породица је природна и основна ћелија друштва и има право на заштиту државе и друштва“.

Генерална скупштина УН је на свом IX заседању 1954. Године, усвојила Резолуцију 843 (Статус жена у приватном праву: обичаји, стари закони и праксе који утичу на људско достојанство жена)⁵⁵ која је послужила као основа за доношење бројних докумената. У Резолуцији „Генерална скупштина позива све државе укључујући и државе које имају стварну или претпостављену одговорност за управљање зависним и старатељским територијама, да предузму све одговарајуће мере у земљама и територијама под својом јурисдикцијом у циљу укидања таквих обичаја, старих закона и праксе тако што ће осигурати потпуну слободу у избору брачног друга; укинути праксу куповине младе; гарантовати права удовицама на старатељство над својом децом и слободу да се поново удају; елиминисати у потпуности дечије бракове и праксу веридби девојчица пре пубертетског узраста и прописати одговарајуће казне где је то неопходно; успоставити цивилни или други регистар у којем ће бити заведени сви бракови и сви разводи; осигурати да се сви случајеви који се тичу личних права решавају пред надлежним судским органима; обезбедити и да се породични додатак, тамо где се он додељује, дистрибуира на такав начин да мајка и дете од њега уживају директну корист. Поред тога, Генерална скупштина УН препоручује да се предузму посебни напори кроз основно образовање, како у приватним, тако и у јавним школама, као и кроз различите медије комуникације, у циљу обавештавања јавног мњења о свим областима наведеним у другом ставу горе наведене преамбуле⁵⁶ у вези са Универзалном декларацијом о људским правима и постојећим уредбама и прописима који утичу на положај жена“.

Након ове значајне резолуције, под окриљем УН усвојено је неколико међународних уговора о људским правима који су важни и за област сузбијања дечијих бракова. Једна од таквих јесте Додатна конвенција о укидању ропства, трговине робљем и установа и

⁵⁵ General Assembly UN, *Status of women in private law: customs, ancient laws and practices affecting the human dignity of women*, 1954, A/RES/843; преузето 14.12.2020. <https://www.refworld.org/docid/3b00f07d20.html>

⁵⁶ У другом ставу преамбуле, каже се: „Имајући у виду да су у појединим деловима света жене изложене обичајима, старим законима и праксама везаним за брак и породицу који су неспојиви са овим принципима...“

праксе сличних ропству.⁵⁷ Одредбе ове конвенције предвиђају заштиту положаја жене, право супружника да слободно изразе свој пристанак на брак, државе потписнице се обавезују да одреде доњу старосну границу за ступање у брак и да пропишу санкције за њено кршење. Још једна важна ствар се предвиђа овом конвенцијом, а то је да се државе позивају да предузму све неопходне мере како би сузбиле дечију експлоатацију.

Од велике важности за ову тему јесу и Конвенција о пристанку на брак, о минималној старости за склапање брака и о регистровању бракова из 1962. године⁵⁸ која предвиђа да ниједан брак неће бити легалан уколико нема пуног и слободног пристанка обе стране, израженог лично и јавно пред надлежним органом, као и обавезу за државе одреде доњу законску старосну границу за ступање у брак.

Међународним пактом о грађанским и политичким правима⁵⁹ је у члану 23 прописано да се брак не може закључити без слободног и пуног пристанка брачних супружника.

Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена из 1979.⁶⁰ године садржи одредбе значајне за сузбијање дечијих бракова, јер је Конвенцијом прописано да државе чланице предузимају све одговарајуће мере ради отклањања дискриминације жена у свим питањима која се односе на брак и породичне односе. У члану 16. ст. 2 ове конвенције, предвиђа се да: „Веридба и ступање детета у брак не може имати никаквих правних последица а предузеће се све потребне мере, укључујући законодавне, ради утврђивања минималних година живота за склапање брака, као и увођење обавезе да се брак склопи у званичном матичном уреду“.

Један од најзначајнијих аката с аспекта права детета јесте Конвенција о правима детета.⁶¹ Значај ове конвенције лежи у томе што се ради о документу у коме је наведен читав каталог права и ту су предвиђена економска, социјална, културна, политичка и

⁵⁷ Economic and Social Council UN, *Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery*, 1956, *Resolution 608(XXI)*; преузето 14.12.2020. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/supplementaryconventionabolitionofslavery.aspx>, *Сл. лист ФНРЈ – Међународни уговори и други споразуми*, бр. 7/58.

⁵⁸ General Assembly UN, *Convention on Consent to Marriage, Minimum Age for Marriage and Registration of Marriages*, 1962, *Resolution 1763 A(XVII)*; преузето 14.12.2020. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/minimumageformarriage.aspx>, *Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори и други споразуми*, бр. 13/64.

⁵⁹ General Assembly UN, *International Covenant on Civil and Political Rights*, 1966, *Resolution 2200A (XXI)*; преузето 14.12.2020. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>, *Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 7/71.

⁶⁰ General Assembly UN, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, 1979; преузето 14.12.2020. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cedaw.aspx>, *Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 11/81.

⁶¹ General Assembly UN, *Convention on the Rights of the Child*, 1989, *Resolution 44/25*; преузето 02.12.2020. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>, *Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 15/90 и *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 4/96 и 2/97.

грађанска права. Због своје важности, нека права детета сматрају се принципима без којих ниједно друго право не би могло да се оствари. Ова конвенција по први пут у међународном праву поставља дефиницију детета и то у члану 1 која гласи: „За потребе ове Конвенције дете је свако људско биће које није навршило осамнаест година живота, уколико се, по закону који се примењује на дете, пунолетство не стиче раније“. Комитет за права детета је приликом припреме Смерница за иницијалне извештаје увео групу под насловом *Општи принципи*. Комитет сматра да су четири члана Конвенције о правима детета општи принципи: право на недискриминацију (члан 2.), право на поштовање најбољих интереса детета (члан 3.), право на живот, опстанак и развој (члан 6.) и поштовање мишљења детета (члан 12.). Комитет је до ове одлуке дошао на основу уверења његових чланова да су ова четири права посебно важна за остваривање свих осталих права. У ситуацији када се примењује било које право из Конвенције важно је утврдити да ли су истовремено остварени и општи принципи.⁶²

У Конвенцији се дечији брак нигде изричито не спомиње, али његову забрану можемо препознати у члану 35, који гласи: „Стране уговорнице ће предузимати све одговарајуће националне, билатералне и мултилатералне мере да спрече отмицу, продају или трговину децом у било коју сврху или у било којој форми“.

Комитет за права детета у *Општем коментару број 13: Право детета на слободу од свих облика насиља*,⁶³ своје коментаре заснива на ставу да насиље над децом никада није оправдано и да се свако насиље над децом може спречити, а појмом "насиље према деци" обухвата све врсте насиља према деци, укључујући и различите облике штетних поступака према деци, као што су рани бракови и др.⁶⁴ Комитет је доследан у ставу да су неприхватљиви сви облици насиља према деци, без обзира колико били благи, и да нису прихватљиви ни најблажи облици легализованог насиља над децом. Такође, према ставу Комитета, на забрану насиља према деци не сме да утиче ни његова учесталост, јачина повреде, као и намера починиоца.⁶⁵ Комитет наглашава да је спречавање свих облика насиља према деци од кључног значаја за унапређење свих права детета гарантованих КПД, укључујући право детета на поштовање његовог људског достојанства и физичког и психичког интегритета, те да приступ у успостављању

⁶² Н. Вучковић Шаховић, Н. Петрушић, *Права детета*, Ниш, 2015, стр. 82.

⁶³ UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 13 (2011): The right of the child to freedom from all forms of violence*, CRC/C/GC/13 од 18. 4. 2011. Доступно на: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f13&Lang=en, приступ 16.08.2021.

⁶⁴ Ibid, параграф 29.

⁶⁵ Ibid, параграф 17.

система за спречавање насиља и одговор на насиље мора бити заснован на правима детета, а не на добробити, што је од посебног значаја за поступке у којима се деци пружа заштита од насиља.

Комитет за елиминисање дискриминације жена у *Општој препоруци бр. 35 о родно-заснованом насиљу над женама, ажурирање Опште препоруке бр. 19*⁶⁶ препоручује укидање свих законских одредби које дискриминишу жене и које оправдавају било који облик родно-заснованог насиља против њих, а нарочито укидање одредби које дозвољавају облике родно-заснованог насиља над женама, укључујући дечији или принудни брак и друге штетне праксе.⁶⁷

Посебан значај с аспекта сузбијања дечијих бракова има *Ревидирана заједничка општа препорука бр. 31 Комитета за елиминисање дискриминације жена и број 18 Комитета за права детета о штетним поступцима*.⁶⁸ Полазиште у разматрању проблема дечијих бракова јесте став да је дечији брак једна од штетних пракси и да представља облик насиља, којим су превасходно изложене девојчице. Од држава се очекује да поштују своје обавезе и да штите права жена и деце. Државе имају обавезу да спрече радње које отежавају остваривање права жена и деце, као и да онемогуће било који облик дискриминације, укључујући и родно-засновано насиље.⁶⁹

Међународним уговорима о људским правима и Конвенцијом о правима детета, државе уговорнице преузеле су обавезу да заштите свако дете од насиља и експлоатације. Један од посебно тешких видова експлоатације јесте трговина децом ради продаје, проституције и порнографије. Да би се у потпуности остварили циљеви Конвенције о правима детета, увидела се потреба за проширењем обима мера и у ту сврху државе су одлучиле да усвоје Опциони протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији.⁷⁰ Овај протокол

⁶⁶ Комитет за елиминисање дискриминације жена (CEDAW), *Општа препорука бр. 35 о родно-заснованом насиљу над женама, ажурирање Опште препоруке бр. 19*, CEDAW/C/GC/35 од 14.7.2021. Доступно на: https://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/preporuka_35_sedow_srb.pdf, приступ 16.08.2021.

⁶⁷ Ibid, параграф 31.

⁶⁸ Committee on the Elimination of Discrimination against Women and Committee on the Rights of the Child, *Joint general recommendation No. 31 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women/general comment No. 18 of the Committee on the Rights of the Child on harmful practices CEDAW/C/GC/31/Rev.1–CRC/C/GC/18/Rev.1* од 14. 11. 2014. Доступно на: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/627/78/PDF/N1462778.pdf?OpenElement>, приступ 17.08.2021.

⁶⁹ Ibid, параграф 11.

⁷⁰ General Assembly UN, *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography*, 2000, *Resolution A/RES/54/263*; преузето 14.12.2020. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/opscrcr.aspx>, Сл. лист СРЈ – Међународни уговори, бр. 7/2002.

представља најважнији међународни документ о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији.

Поред ових универзалних докумената, значајна је и Пекиншка декларација и платформа за акцију из 1995. године која се бави питањем родне равноправности жена и унапређивањем њиховог положаја.⁷¹ Један од стратешких циљева утврђен овим документом јесте елиминисање дискриминације женске деце, у оквиру кога је предвиђена обавеза држава да, поред осталог, донесу и стриктно спроводе прописе о минималном законском старосном добу за ступање у брак, као и да осигурају да се у брак улази само уз слободни и свесни пристанак будућих брачних другова.

Агенда за одрживи развој до 2030. године⁷² и 17 циљева одрживог развоја (ЦОР) које су усвојиле све државе чланице Уједињених нација у септембру 2015. године, представљају глобални стратешки оквир за одрживи развој коме треба да стреме све државе чланице и међународни релевантни актери. ЦОР 5 посвећен је унапређивању родне равноправности и оснаживању жена и девојчица кроз 9 потциљева који се прате на основу 14 индикатора. У Србији је напредак могуће пратити у готово свим потциљевима (осам од девет) и то на основу десет индикатора. Окончање свих облика дискриминације жена и девојчица је потциљ 5.1 и на основу доступних података, највећи ниво постигнућа је остварен у области запослености и економске користи. Потциљ 5.2 се односи на елиминисање свих облика насиља над свим женама и девојчицама у јавној и приватној сфери, укључујући трговину људима, сексуалне и друге облике експлоатације. Подаци из истраживања указали су да су већим ризицима од насиља изложене жене из мањинских и рањивих група: жене избеглице или расељена лица, жене са инвалидитетом, жене из националних мањина, као и жене које живе у условима материјалне депривације. Када је у питању елиминисање штетних пракси као што су дечији, рани и присилни бракови (потциљ 5.3), подаци указују да је значајно удаљавање од циља присутно у погледу уласка у брак пре 15. године, али да је значајан напредак остварен у погледу ступања у брак или ванбрачну заједницу пре навршених 18 година.⁷³

⁷¹ UN, *Beijing Declaration and Platform for Action*, 1995; преузето 15.12.2020. https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Beijing_Declaration_and_Platform_for_Action.pdf

⁷² Уједињене нације су на самиту одржаном септембра 2015. године усвојиле резолуцију Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.

⁷³ М. Бабовић, *Извештај о напретку у остваривању циљева одрживог развоја до 2030. године у Републици Србији*, Београд, 2020, стр. 39-43. Доступно на: http://sdg.indikatori.rs/media/1545/izvestaj-o-napretku-u-ostvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja-do-2030-godine-u-srbiji_web.pdf, приступ 18.08.2021.

2. Регулатива Савета Европе

За државе чланице ЕУ и за државе Западног Балкана од посебног значаја су документи донети од стране Савета Европе, с обзиром на то да су поменуте државе, чланице ове регионалне организације.

Савет Европе је 1950. године усвојио Европску конвенцију о заштити људских права и основних слобода⁷⁴ чије су одредбе стандарди у области људских права, па и у области права детета. Значајно је поменути и Ревидирану Европску социјалну повељу из 1996. године,⁷⁵ која гарантује права деце и омладине у домену економских и социјалних права. Велики значај има и Конвенција о борби против трговине људима из 2005. године⁷⁶ која од држава чланица тражи да се предузму посебне мере у циљу смањења изложености деце трговини људима, као и Конвенција о заштити деце од сексуалне експлоатације и сексуалног злостављања из 2007. године.⁷⁷

Велики значај с аспекта сузбијања дечијих бракова има Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција) из 2011. године⁷⁸ која предвиђа да се стране обавезују да предузму све мере да се бракови склопљени под принудом могу сматрати ништавним или предметом поништења. Такође, предвиђено је: „Стране се обавезују да предузму неопходне законодавне или друге мере и обезбеде да присиљавање одраслог лица или детета да ступи у брак буде инкриминисано“,⁷⁹ као и: „Стране се обавезују да предузму неопходне законодавне или друге мере и обезбеде да намамљивање одраслог лица, односно детета на територију стране или државе, која није њена држава боравишта, с циљем принуде тог лица или детета да ступи у брак буде инкриминисано“.⁸⁰

Препоруке мера за спречавање дечијих, раних и присилних бракова садржане су у резолуцијама Савета Европе. У резолуцији 2233 (2018) Парламентарне скупштине

⁷⁴ Council of Europe, *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, Rome, 1950; преузето 15.12.2020. https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf, Сл. лист СЦГ – Међународни уговори, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – исправка и Сл. гласник РС – Међународни уговори, бр. 12/2010 и 10/2015.

⁷⁵ Council of Europe, *European Social Charter (Revised)*, Strasbourg, 1996; преузето 15.12.2020. <https://rm.coe.int/168007cf93>, Сл. гласник РС – Међународни уговори, бр. 42/09.

⁷⁶ Council of Europe, *Convention on Action against Trafficking in Human Beings*, Warsaw, 2005; преузето 15.12.2020. <https://rm.coe.int/168008371d>, Сл. гласник РС – Међународни уговори, бр. 19/2009.

⁷⁷ Council of Europe, *Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse*, Lanzarote, 2007; преузето 15.12.2020. <https://rm.coe.int/1680084822>, Сл. гласник РС – Међународни уговори, бр. 1/2010.

⁷⁸ Council of Europe, *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, Istanbul, 2011; преузето 15.12.2020. <https://rm.coe.int/168008482e>, Сл. гласник РС – Међународни уговори, бр. 012/13.

⁷⁹ Ibid, члан 37. став 1.

⁸⁰ Ibid, члан 37. став 2.

Савета Европе о присилним браковима,⁸¹ изнет је став да државе чланице морају да појачају напоре на спречавању и борби против присилних бракова и ка заустављању насиља и кршења права. У тој борби морају да учествују сви релевантни актери почевши од самих заједница у којима се ова појава практикује. Затим, значајну улогу у спречавању ове негативне појаве имају и локалне организације, социјалне и образовне службе, полиција, правосудни систем и здравствени радници. Такође, овом резолуцијом указује се да је потребно спроводити кампање које би имале за циљ подизање свести и које би активно укључивале и жене и мушкарце у искорењавању ове штетне праксе. Парламентарна скупштина Савета Европе је позвала државе чланице да предузму одређене мере, као што су, на пример:

- да укључују борбу против присилних бракова у своје националне политике и да се боре и спречавају насиље над женама и девојкама, као и да успоставе посебно тело у оквиру својих управних власти које би било посвећено борби против присилних бракова;
- да спроводе кампање за подизање свести јавности и да информишу о борби против присилних бракова, као и да подржавају иницијативе невладиних организација у овој области;
- да развију и ојачају структуре успостављене за помоћ жртвама и онима којима прети присилни брак, укључујући телефонске линије за хитне позиве, као и да обезбеде смештај и склоништа за жене и девојке које су морале да напусте домове;
- да побољшају и оснаже положај жена и девојака, посебно, гарантујући им приступ образовању и тржишту рада итд.

Парламентарна скупштина Савета Европе у својој резолуцији 1468 (2005) о присилним браковима и дечијим браковима⁸² препознала је и осудила ову штетну праксу. У овој резолуцији изражава се дубока забринутост о „озбиљним и учесталим кршењима људских права и права деце кроз присилне бракове и дечије бракове“. Истом резолуцијом дефинисан је појам принудног брака и појам дечијег брака као једног од облика принудног брака, јер се сматра да дете не може да изрази потпуну и слободну сагласност за брак.

⁸¹ Парламентарна скупштина Савета Европе, *Резолуција 2233 о присилним браковима*, Стразбур, 2018; преузето 13.05.2021. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=25016&lang=en>

⁸² Парламентарна скупштина Савета Европе, *Резолуција 1468 о присилним браковима и дечијим браковима*, Стразбур, 2005; преузето 13.05.2021. <https://pace.coe.int/pdf/8153d2f22420d7a976132916fade122a2093bb9bfa364b53d8d309f381764db1/resolution%201468.pdf>

Поред поменутих, значајна је и Резолуција 1740 (2010) Парламентарне скупштине Савета Европе о положају Рома у Европи и релевантним активностима Савета Европе.⁸³ Резолуцијом се позивају државе чланице да обезбеде једнаке могућности ромским девојчицама у образовању, првенствено средњем образовању, које превише девојчица напушта јер се налазе под притиском од стране родитеља и/или заједнице у вези са раним браковима, тинејџерским трудноћама и породичним обавезама. Позивају се државе и ромска заједница да раде на решавању проблема насиља у породици, на борби против дискриминације и кршења људских права кроз присилне и дечије бракове.⁸⁴

3. Регулатива Европске уније

У ЕУ, поред докумената донетих под окриљем УН, за сузбијање дечијих бракова важни су и документи донети од стране ЕУ.

Повељом Европске уније о основним правима⁸⁵ по први пут се детету гарантују људска права. Деци се гарантује право на заштиту и негу које су неопходне за њихову добробит, као и могућност да слободно изразе своје мишљење, у складу са њиховим узрастом и зрелошћу. У свим поступцима који се односе на децу, мора се узети у обзир најбољи интерес детета.⁸⁶

Европски парламент је у циљу сузбијања дечијих бракова донео 2017. године Резолуцију о заустављању праксе дечијих бракова.⁸⁷ Овом Резолуцијом се, између осталог, позивају ЕУ и државе чланице да „испуне циљеве Програма одрживог развоја до 2030. године како би се на делотворнији начин борило против штетних пракси и како би се одговорне особе извеле пред лице правде; позивају се ЕУ и државе чланице да сарађују са организацијом UN Women, Фондом Уједињених нација за децу (UNICEF), UNFPA-ом и другим партнерима како би скренули позорност на проблем дечијих, раних и присилних бракова усредоточењем на оснаживање жена, међу осталим у оквиру образовања, јачања економског положаја и већег суделовања у одлучивању,

⁸³ Парламентарна скупштина Савета Европе, *Резолуција 1740 о положају Рома у Европи и релевантним активностима Савета Европе*, Стразбур, 2010, преузето 13.05.2021. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=17875&lang=en>

⁸⁴ УНИЦЕФ, *Дечији бракови у Србији, Аналитички извештај*, Београд, 2016, стр. 31.

⁸⁵ Повеља Европске уније о основним правима, *Службени лист Европске Уније*, (2007/C 303/01); преузето 18.08.2021. http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2012/11/images_files_Povelja%20Evropske%20unije%20o%20osnovnim%20pravima.pdf

⁸⁶ Ibid, члан 24.

⁸⁷ Европски парламент ЕУ, *Резолуција Европског парламента од 4. Октобра 2017. о заустављању праксе дечијих бракова*, (2017/2663(RSP)) (2018/C 346/09); преузето 08.05.2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017IP0379&from=SV>

као и усредоточењем на заштиту и унапређивање људских права свих жена и девојчица, укључујући и право на полно и репродуктивно здравље“;

Затим, позивају се ЕУ и државе чланице „да повећају приступ здравственим услугама, укључујући и услуге у подручју полног и репродуктивног здравља и права, за жене и удате девојчице“; позивају се ЕУ и државе чланице да „сарађују са органима кривичног гоњења и правосудним органима у трећим земљама, те да осигурају оспособљавање и техничку помоћ како би помогли при доношењу и спровођењу законодавства у вези са забраном раних и присилних бракова, укључујући минималну старосну границу за ступање у брак“, итд.

Након ове, усвојена је Резолуција Европског парламента У сусрет спољној стратегији ЕУ против раних и присилних бракова – следећи кораци⁸⁸ узимајући у обзир Резолуцију од 4. октобра 2017. године о заустављању праксе дечијих бракова, као и остале релевантне акте. Европски парламент констатује да дечији, рани и присилни бракови представљају озбиљно кршење људских права, а посебно права жена, укључујући права на равноправност, независност, телесни интегритет и приступ образовању. Дечији, рани и присилни бракови су проблем који не постоји само у трећим земљама, већ и у државама чланицама. Наглашава се да дечији, рани и присилни бракови имају крајње негативне последице на физичко и ментално здравље лица која закључују такве бракове и на децу рођену у таквим браковима. Сматра се да је дечији брак врста присилног брака, с обзиром на то да деца сама по себи нису способна дати свој пуни, слободни и информисани пристанак на брак. Искорењивање тих штетних пракси представља један од приоритета спољног деловања ЕУ у подручју унапређења права жена и људских права.

Европски парламент у наставку Резолуције истиче да су дечији бракови глобални проблем који превазилази земље, културе и религије и да се удате девојчице налазе у свим деловима света. Дечији бракови погађају и дечаке, али у много мањој мери у односу на девојчице. Указује се да дечији бракови представљају резултат комбинације сиромаштва, слабог образовања, дубоко укорењене родне неравноправности и стереотипа итд.

У неким државама чланицама ЕУ допушта се склапање брака са 16 година уз сагласност родитеља. Европски парламент позива законодавце, како у државама

⁸⁸ Европски парламент ЕУ, *Резолуција Европског парламента од 4. јула 2018. У сусрет спољној стратегији ЕУ против раних и присилних бракова – следећи кораци*, (2017/2275(INI)), Стразбур, 2018; преузето 12.05.2021. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0292_HR.html

чланицама ЕУ, тако и у трећим земљама да промене своја законодавства и да утврде јединствену доб од 18 година као минималну доб за склапање брака и да уведу административне, правосудне и финансијске мере како би извршили тај захтев.

Резолуција садржи и друге мере које би требале да предузму ЕУ и државе чланице, као и партнерске земље, а све у циљу сузбијања дечијих, раних и присилних бракова. Европски парламент стоји на становишту да је важно суочити се са вишеструким узроцима дечијих, раних и присилних бракова и да ЕУ и државе чланице треба заједно да раде са одговарајућим телима УН-а и другим партнерима, као и да испуне циљеве Програма одрживог развоја до 2030. године. Као велики проблем се истиче и родна неравноправност, нарочито непоштовање девојчица и жена. Дискриминација девојчица, девојака и жена међу највећим је препрекама у борби против дечијих, раних и присилних бракова. Сматра се да кроз развој образовања и кроз подизање свести може да се приступи решавању таквих штетних пракси. Од партнерских земаља се очекује да забране дечије, ране и присилне бракове, да се та забрана поштује, да партнерске владе покажу политичку вољу да се са праксом дечијих бракова прекине, да се обезбеди сарадња свих актера који раде на сузбијању дечијих, раних и присилних бракова, итд.

4. Сузбијање дечијих бракова: искуства одабраних држава ЕУ

У ЕУ, једино у Немачкој, Холандији, Шведској и Данској постоји потпуна забрана брака особа млађих од 18 година. У овим земљама не постоји могућност да лице млађе од 18 година закључи брак, док у другим земљама ЕУ постоји могућност закључења брака пре пунолетства уз сагласност родитеља и/или судског или управног органа.⁸⁹

Немачка, Холандија и Шведска су отишле корак даље у односу на остале државе, тиме што су увеле строжије мере у циљу сузбијања дечијих бракова. Ове државе могу послужити као пример добре праксе, јер су на озбиљан начин приступиле решавању проблема. Доношење закона који се односе на сузбијање дечијих бракова је први корак који треба да предузму и остале државе, а касније је потребно уложити доста напора ради имплементације законских мера и остваривања жељених резултата. Друштвени, правни и институционални одговор Немачке, Холандије и Шведске представља добар

⁸⁹ European Union Agency for Fundamental Rights, *Selection of relevant and recent passages from published reports related to Call for submissions – Report on child, early and forced marriage in humanitarian settings – A/HRC/res/35/16*, Vienna, 2018, pp. 1-2. Доступно на: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/HumanitarianSettings/EuropeanUnionFundamentalRightsAgency.docx>, приступ 14.08.2021.

пример који може послужити приликом креирања јавних политика у циљу сузбијања дечијих бракова у другим државама.

4.1. Искуства Немачке у сузбијању дечијих бракова

У Немачкој се користи појам „присилни брак“ за све оне бракове у којима је један од партнера приморан на формално или неформално венчање. Присилни бракови су праћени физичким насиљем или претњама. Настанак ове појаве иницира страх код жртава, неповољан финансијски положај, претња депортацијом, притисак породице итд. Што се тиче старости погођених или угрожених особа, разликујемо следеће категорије: малолетници (млађи од 18 година), млађи пунолетници (од 18 до 21 године) и пунолетна лица (старији од 21 године). Термини рани и дечији брак нису били до скоро уобичајени у немачком дискурсу.

Обавезама које произилазе из међународног права, Немачка је прилично озбиљно приступила. Немачка је ратификовала готово сваку конвенцију која је донета под окриљем УН, а међународно право има исти приоритет као и савезни закони.⁹⁰

Поред међународних прописа који су на снази, Немачка је успоставила и квалитетан национални правни оквир за сузбијање принудних бракова. Од јула 2011. године немачким Кривичним закоником⁹¹ принудни бракови су предвиђени као кривично дело за које је предвиђена казна затвора у трајању од шест месеци до пет година.⁹² Истовремено је утврђена и кривична одговорност за отмицу девојчица у сврху закључења брака у иностранству, а кажњив је и покушај извршења дела.⁹³ Међутим, постоје проблеми у погледу примене одредаба Кривичног законика. Дешава се да жртва присилног брака услед јаког притиска од своје породице користи право да не сведочи или повлачи оптужбу и то доводи до ситуације да, услед недостатка доказа, јавни тужилац мора да одустане од гоњења. У пракси се дешава да лица чије је право боравка повезано са правом боравка брачног партнера остају у браку најмање три године како би добили право на пребивалиште. Жртве присилних бракова не пријављују насиље

⁹⁰ Terre des Femmes, *Submission on child, early and forced marriage, Preliminary note: Distinction forced marriage/child marriage/early marriage in Germany*, Berlin, 2013, p. 1. Доступно на: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/ForcedMarriage/NGO/TerreDesFemmes.pdf>, приступ 24.08.2021.

⁹¹ Criminal Code in the version published on 13 November 1998 (*Federal Law Gazette I*, p. 3322), as last amended by Article 2 of the Act of 19 June 2019 (*Federal Law Gazette I*, p. 844); преузето 13.05.2021. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html

⁹² Ibid, члан 237. ст. 1.

⁹³ Ibid, члан 237. ст. 2. и 3.

које доживљавају у оваквим заједницама, већ остају у њима како не би биле депортоване.⁹⁴

Поред измена у Кривичном законнику, предузете су и практичне мере у циљу сузбијања принудних бракова. Влада Немачке на више начина је пружала подршку жртвама присилног брака. На пример, 2013. године успостављена је телефонска линија за подршку широм земље под покровитељством савезног Министарства за породична питања, старије грађане, жене и младе и на овај начин је пружана саветодавна услуга. У појединим државама Немачке, обезбеђивана су и средства за смештај жртва, док се у државама као што су Баден – Виртемберг и Рајна – Палатинат развија сарадња између свих релевантних актера укључених у борбу против присилних бракова (полиција, тужилаштво, саветовалишта, службе које се баве заштитом деце). Запажено је и деловање ад хок радне групе „Присилни брак“ која је током 2012. године радила на проналажењу концепта решавања проблема присилних бракова.

Још 2006. године Северна Рајна – Вестфалија започела је кампању чији је циљ била покретање јавне расправе, подизање свести и едукација јавности о теми присилног брака, док је 2009. године радна група „Бунд – Ландер“ основана са циљем да развије смернице на који начин школе треба да се баве овом темом.

Рад на сузбијању ове појаве реализован је и кроз пројекат развијен у Берлину 2008. године који је имао за циљ подстицање родне равноправности. У фокусу овог пројекта били су млади турског и арапског порекла. Пројекат је имао за циљ подстицање једнакости, учења о људским правима итд.

Министарство за породична питања, старије грађане, жене и младе 2011. године покренуло је прву студију која је имала за циљ истраживање на тему превенције присилних бракова у Немачкој. По први пут су приказане статистике о овом питању на основу података прикупљених у 2008. години. Ови статистички подаци су се односили на читаву државу, док су до 2008. године статистички подаци прикупљени тек у неколико савезних држава. Статистички подаци су показали да је у 2008. години 3443 девојака и жена тражило савете, од којих је 60% било у опасности од принудног брака и 40% које су већ биле приморане на брак, 70% жртва било је испод 21 године, а 30% испод 18 година. Више од 50% девојака и жена су одведене или им је претила опасност

⁹⁴ Terre des Femmes, *Submission on child, early and forced marriage, Preliminary note: Distinction forced marriage/child marriage/early marriage in Germany*, Berlin, 2013, pp. 3-4.

од одвођења у иностранство ради закључења принудног брака, док је 62% њих изјавило да су доживљавале насиље током свог одрастања.⁹⁵

Најважнији тренутак на плану сузбијања дечијих бракова у Немачкој догодио се 2017. године када је ова држава усвојила Закон о борби против дечијег брака.⁹⁶ Овај закон садржи одредбе које штите девојке и жене од присиљавања на уговорене бракове. Предвиђа се минимална старост за ступање у брак од 18 година, без изузетака. Такође, предвиђа се да брак склопљен у иностранству може да поништи судија ако партнери у време закључења брака нису били пунолетни. Упркос нормативном раду, у пракси, примена овог закона не функционише у потпуности.

Да доношење поменутог закона није решило овај проблем, говоре следећи подаци. Усред Немачке, стотине малолетника живи у дечијим браковима. Најчешће се ради о девојчицама које су приморане од стране својих родитеља да ступају у брак. Да је тако, може се видети из примера који је наведен у једном новинском чланку у коме је описана судбина једне девојчице. Ради се о девојчици која је била добар ученик, имала је пријатеље, много хобија. Једног дана, 16 - годишњакиња је једноставно нестала, престала је да долази у школу и више се није никоме јављала. Њен наставник се забринуо за њену судбину, док су се у школи шириле гласине да су родитељи девојчице одлучили да своју ћерку принудно удају. Наставник је покушао на све начине да заштити девојчицу. Обратио се управи школе и канцеларији за заштиту младих. Међутим, није успео да спречи тај брак, већ је исту девојчицу убрзо на друштвеним мрежама видео у венчаници са мушкарцем поред себе.⁹⁷

Нажалост, ово није изолован случај. Према подацима до којих је дошла организација *Terre des Femmes*⁹⁸, утврђено је да је од доношења закона познато најмање 813 случајева да су малолетници ступили у брак, али у само десет случајева су ти бракови поништени.⁹⁹ У Немачкој, једну од највећих борби против праксе дечијих и насилних бракова води ова организација за женска права. Из ове организације поручују да прописи који важе у Немачкој нису примењени у пракси. Сматра се да саме власти, тј. надлежне институције не знају на који начин да спроведу закон.

⁹⁵ Ibid, pp. 4-7.

⁹⁶ Gesetz zur Bekämpfung von Kinderehen, G. v. 17.07.2017 [BGBl. I S. 2429 \(Nr. 48\)](#); zuletzt geändert durch [Artikel 347 V. v. 19.06.2020 BGBl. I S. 1328](#) Geltung ab 22.07.2017.

⁹⁷ Доступно на: https://www.focus.de/perspektiven/heirate-oder-du-stirbst-in-deutschland-leben-hunderte-maedchen-in-kinderehen-ihr-stilles-leid-laesst-sich-lindern_id_12482399.html, приступ 24.08.2021.

⁹⁸ Непрофитна организација за женска права. Основана је у Хамбургу 1981, а седиште им се налази у Берлину. Доступно на: <https://www.frauenrechte.de/index.php>, приступ 25.08.2021.

⁹⁹ Доступно на: <https://www.dw.com/sr/deca-u-braku-uni%C5%A1tena-detinjstva-usred-nema%C4%8Dke/a-50533403>, приступ 15.04.2021.

Савезно министарство правде у својој процени примене закона, долази до истих података. Према повратним информацијама од државних правосудних управа, било је око 104 поступка за поништај брака. У само 11 случајева брак је поништен. Верује се да је много више случајева дечијих бракова од оних који су званично представљени.¹⁰⁰

Доношење закона који има за циљ сузбијање дечијих бракова несумњиво је важан корак, али потребно је доста радити на имплементацији истог и у том смислу важна је сарадња свих релевантних актера, тј. надлежних институција. Већина девојака присиљених на брак има од 15 до 18 година. Закључује се да школама недостају конкретне заштитне мере и пројекти, који би омогућили наставницима да раније и адекватније интервенишу.¹⁰¹ То се посебно односи на недостатке у средњем образовању, који за последицу имају запошљавање деце, дечије бракове и повећану стопу криминала.¹⁰² Потребно је наставити са оснаживањем жртава или потенцијалних жртава дечијег, раног и присилног брака кроз доступност образовања и кроз могућност професионалног остварења.¹⁰³

У циљу елиминисања дечијих бракова, потребно је обезбедити већу финансијску подршку за службе које се баве заштитом младих и за саветодавне центре и инсистирати на сталној обуци запослених у надлежним институцијама, као и на едукацији деце како би схватила негативне ефекте које са собом повлачи дечији брак.

4.2. Искуства Холандије у сузбијању дечијих бракова

Дечији бракови нису признати у Холандији. У овој држави је децембра 2015. године ступио на снагу Закон о спречавању присилних бракова.¹⁰⁴ Прописима који важе у овој земљи предвиђено је да оба партнера морају приликом закључења брака да имају навршених 18 година живота. Уколико би неко закључио брак пре навршене 18. године или би такав брак био закључен у иностранству, холандске власти би одбиле да

¹⁰⁰ European Parliament, *Parliamentary questions, Question for written answer E-005357/2020, Subject: Combating child marriage in Germany*, 2020. Доступно на: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-005357_EN.html, приступ 25.08.2021.

¹⁰¹ German Istanbul Convention Alliance, *Alternative Report*, Berlin, 2021, p. 122. Доступно на: <https://rm.coe.int/alternative-report-2021-german-istanbul-convention-alliance/1680a1f12b>, приступ 24.08.2021.

¹⁰² Human Rights Watch, *Submission by Human Rights Watch to the Committee on the Rights of the Child's review of Germany's periodic report for the 88th pre-session November 2020*, p. 8. Доступно на: https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2020/11/Germany%20CRC%20draft_final.pdf, приступ 25.08.2021.

¹⁰³ Human Rights Council, *Preventing and eliminating child, early and forced marriage, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*, 2014, A/HRC/26/22, p. 12.

¹⁰⁴ De Wet Tegengaan Huwelijksdwang (усвојен 6. октобра 2015, ступио на снагу 5. децембра 2015) Staatsblad (2015) 354.

признају такве бракове.¹⁰⁵ Холандски грађански законик садржи одредбу да брак склопљен ван Холандије не може бити признат у овој држави ако би признање таквог брака очигледно било неспојиво са холандским јавним поретком.¹⁰⁶

У Холандији су дечији бракови у порасту од јула 2014. године због доласка већег броја Сиријаца који, бежећи од ратних збивања у својој земљи, уточиште траже у овој европској држави. Између јула 2014. и фебруара 2016. године Холандска служба за имиграцију и натурализацију регистровала је око 210 случајева девојчица из Сирије које су удате, док је у периоду између септембра 2015. и јануара 2016. године 60 удатих девојчица стигло у Холандију. Најмлађа од њих имала је 14 година.¹⁰⁷ Случајеви дечијих бракова укључују девојке узраста од 13 до 17 година које ступају у брак уз пристанак родитеља. Оно што је карактеристично за ове бракове јесте то што је већина мушкараца старија од својих малолетних супруга по 10 или чак 20 година. Највећи број бракова закључен је изван граница Сирије, и то у склоништима за избеглице у Јордану, Либану или Турској. Због тешких услова за живот у тим склоништима, родитељи верују да њихове ћерке закључењем брака себи обезбеђују заштиту и безбедност.¹⁰⁸ Главни узрок настанка ове појаве јесте долазак већег броја миграната, али пракса дечијих бракова се дешавала и пре мигрантске кризе. Истраживања показују да је 2013. године закључено око 250 дечијих бракова, као и током 2014. године. Добар део тих бракова закључивали су тражиоци азила.¹⁰⁹ Дечији бракови се дешавају и међу ромском популацијом у овој држави. Не постоје тачни подаци о броју Рома у овој држави, јер је регистрација на основу етничке припадности забрањена.

Циљ Владе Холандије јесте спречавање принудних бракова и пружање помоћи жртвама. Овај циљ Влада покушава да оствари доношењем закона, обавештавањем грађана о правима и кажњавањем преступника. Како би брак у Холандији био пуноважан, потребно је да оба партнера морају имати навршених 18 година. Уколико

¹⁰⁵ Government of the Netherlands; преузето 14.05.2021. <https://www.government.nl/topics/asylum-policy/question-and-answer/dutch-government-policy-on-child-brides-forced-marriages>

¹⁰⁶ Члан 10:32 Холандског грађанског законика. Доступно на: <http://www.dutchcivillaw.com/legislation/dcctitle10101033.htm>, приступ 23.08.2021.

¹⁰⁷ A. Wijffliem, Child marriage and family reunification: an analysis under the European Convention on Human Rights of the Dutch Forced Marriage Prevention Act; in: *University of Amsterdam, Amsterdam*, pp. 104-105; преузето: 01.04.2021. [file:///C:/Users/PC/Downloads/Child marriage and family reunification an analysis.pdf](file:///C:/Users/PC/Downloads/Child%20marriage%20and%20family%20reunification%20an%20analysis.pdf)

¹⁰⁸ European Commission and European Migration Network, *Ad-Hoc Query on Syrian child brides in the asylum procedure Requested by NL EMN NCP on 6 February 2015 Compilation for closed dissemination produced on 31 March 2015*, p. 1; преузето 02.04.2021. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/ad-hoc-queries/protection/2015_660_emn_ahq_syrian_child_brides_in_the_asylum_procedure_wider_dissemination.pdf

¹⁰⁹ Доступно на: <https://www.maastrichtuniversity.nl/news/250-child-marriages-year-netherlands>, приступ 14.05.2021.

би брак био закључен у иностранству између лица млађих од 18 година, такав брак ће се признати у Холандији када партнери буду напунили 18 година.

У Холандији, присиљавање друге особе на брак или останак у браку обухваћено је општом кривичноправном одредбом о принуди.¹¹⁰ Учинилац дела може бити осуђен на затворску казну у трајању до две године. Уколико холандски држављанин примора некога на венчање у иностранству, може да се гони за то дело и у Холандији. Исто се односи и на лица која имају стални боравак у Холандији, а немају холандско држављанство. Присиљавање малолетника да ступи у брак представља кривично дело, а рок од шест година да дело застари, почиње тећи од тренутка када жртва напуни 18 година. Ово је предвиђено из разлога да жртва има времена да препозна последице присилног брака када постане пунолетна и да пријави дело. У случају постојања сумње да је неко лице извршило ово дело, то лице се може задржати у истражном затвору како би жртва била заштићена.¹¹¹ Из извештаја који је Холандија доставила GREVIO групи, сазнаје се да нема података о покретању кривичних поступака према члану 284. Холандског кривичног законика за принудни брак. Претпоставља се да је распрострањеност овог кривичног дела значајно већа него што студије показују, па GREVIO група охрабрује холандске власти да организују додатне обуке за професионалце који учествују у сузбијању принудних бракова.¹¹²

У одређеним ситуацијама деца могу бити сагласна да им родитељи пронађу брачног партнера. На основу тога се може закључити да није сваки уговорени брак закључен под принудом. Овакви бракови карактеристични су за заједнице у којима и даље постоје снажни патријархални односи. Међутим, оваква пракса представља непожељни образац који би требало елиминисати и то подизањем нивоа свести грађана, информисањем и утицајем на родитеље, као и пружањем подршке и помоћи.

Како би се ова појава елиминисала, власти у Холандији су направиле Акциони план за спречавање присилних бракова којим су предвиђене одређене мере. Циљ је да се врши едукација у заједницама у којима се дешавају принудни бракови која би подразумевала указивање на важност слободног и независног избора партнера. Од велике важности јесте обучавање и информисање о принудном браку запослених у

¹¹⁰ Члан 284. Холандског кривичног законика. Доступно на: https://www.ejtn.eu/PageFiles/6533/2014%20seminars/Omsenie/WetboekvanStrafrecht_ENG_PV.pdf, приступ 23.08.2021.

¹¹¹ Government of the Netherlands; преузето 14.05.2021. <https://www.government.nl/topics/forced-marriage/tackling-forced-marriage>

¹¹² GREVIO, *GREVIO (Baseline) Evaluation Report – Netherlands*, Strasbourg, 2020, p. 47. Доступно на: <https://rm.coe.int/grevio-report-on-netherlands/1680997253>, приступ 23.08.2021.

здравству, у школама и осталим институцијама, као и организовање кампања које младе људе, приморане да закључе брак против своје воље, подстичу да разговарају о проблему и да потраже помоћ. Предвиђа се организовање платформи намењених професионалцима и волонтерима укљученим у борбу против присилних бракова на којима учесници могу да размењују искуства и да уче једни од других. Овим и другим мерама власти у Холандији покушавају да утичу на свест својих грађана и да им укажу на њихово право да могу самостално да доносе одлуке о образовању, раду, слободном времену, избору партнера, разводу, религији итд.¹¹³

4.3. Искуства Шведске у сузбијању дечијих бракова

У Шведској, као и у већини других држава, важио је принцип да брак закључен у иностранству важи и у Шведској под условом да важи у држави у којој је закључен. Ова правила су се примењивала до 2004. године и то чак и за оне бракове који су били у супротности са одредбама шведског Брачног закона у погледу година потребних за брак, будући да је у Шведској минимална старосна граница за закључење пуноважног брака 18 година.¹¹⁴

Упркос постављеној старосној граници за закључење брака, дечији брак закључен у иностранству, аутоматски би се признавао и у Шведској. Оваква либерална правила доводила су до ситуације да се многи бракови закључују у иностранству како би се избегле препреке које поставља шведско законодавство. Бракове у иностранству су закључивали и шведски држављани који имају пребивалиште у Шведској и то у виду договорених бракова у иностранству. Овај, релативно лак начин заобилажења законских препрека за закључење брака власт у Шведској је покушала да осујети доношењем рестриктивнијих прописа.

Како би се смањиле могућности злоупотребе права, шведске власти су 2004. године ограничиле могућност признавања брака закљученог у иностранству. Предвиђено је да не треба признати брак закључен у иностранству између лица од којих је барем један шведски држављанин или има пребивалиште у Шведској уколико је у супротности са одредбама шведског закона. У пракси судова у Шведској било је случајева одбијања признавања таквих бракова због тога што лице које намерава да закључи брак није

¹¹³ Government of the Netherlands; преузето 14.05.2021. <https://www.government.nl/topics/forced-marriage/tackling-forced-marriage>

¹¹⁴ 7 Ch 2, s 1 of the Swedish Marriage Code (1987:230); преузето 13.05.2021. <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2013/05/Sweden-Marriage-Code-1987-eng.pdf>

навршило осамнаест година живота. Друго ограничење из 2004. године предвиђало је да брак закључен у иностранству не треба признати ако је закључен под присилом без обзира на старост лица и без обзира да ли је неко од лица у време закључења брака имало какве везе са Шведском.¹¹⁵

Поред наведених мера, у циљу искорењавања „брачног туризма“, предузета је мера која се састојала у измени шведског кривичног законодавства. Тако се у шведском Кривичном закону, кривичним делом сматра подстицање, силом или обманом, на одлазак у иностранство ради закључења брака.¹¹⁶ Шведски кривични законик је у потпуности у складу са захтевима из Истанбулске конвенције. Проблем остаје због чињенице да се јако мали број случајева процесуира.¹¹⁷

Упркос предузетим мерама у циљу сузбијања ове појаве, проблем није у потпуности решен. На појаву дечијих бракова у Шведској утицала је, у највећој мери, миграциона криза. Шведска агенција за миграције известила је 2016. године да је 132 детета закључило брак, од којих су 129 биле девојчице. Ова Агенција је изразила забринутост због тога што верује да постоји велики број скривених случајева међу тражиоцима азила. У овој држави временом се усталила пракса да многе Швеђанке, првенствено пореклом из азијских држава, закључују дечије бракове у земљама из којих потичу.¹¹⁸

У вези са већим приливом азиланата, Комитет за права детета је изразио забринутост због тога што штетне праксе попут принудног рада, дечијих бракова, трговине људима итд. нису изричито наведене у Закону о странцима као основ за добијање азила.¹¹⁹

Драматичан пораст броја азиланата у Шведској, у другој половини 2015. године, довео је до даљег поштравања законских мера у погледу дечијих бракова, будући да је овај проблем препознат како од стране власти, тако и од стране читаве јавности у Шведској. У извештају Канцеларије Високог комесаријата УН за људска права наводи се да Шведска извештава да је у процесу јачања правне заштите од присилних и

¹¹⁵ M. Bogdan, Some critical comments on the new Swedish rules on non-recognition of foreign child marriages; in *Journal of Private International Law*, 15:2, 247-256, DOI: 10.1080/17441048.2019.1645972, 2019, pp. 248-251.

¹¹⁶ Ch 4, s 4c and d of the Swedish Penal Code (*brottsbalken*, SFS 1962:700); преузето 13.05.2021. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/17441048.2019.1645972?needAccess=true>

¹¹⁷ GREVIO, *GREVIO Baseline Evaluation Report – Sweden*, Strasbourg, 2020, p. 46. Доступно на: <https://rm.coe.int/grevio-inf-2018-15-eng-final/168091e686>, приступ 27.08.2021.

¹¹⁸ Доступно на: <https://www.reuters.com/article/us-sweden-childmarriage-law-idUSKCN1MY01J>, приступ 15.04.2021.

¹¹⁹ UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *Concluding observations on the fifth periodic report of Sweden*, CRC/C/SWE/CO/5, 2015, параграф 49. Доступно на: <https://www.refworld.org/publisher,CRC,CONC/OBSERVATIONS,SWE,566e7e8c4,0.html>, приступ 03.09.2021.

дечијих бракова.¹²⁰ Као одговор на насталу кризу, дошло је до измена у шведском законодавству па се предвиђа да бракови закључени у иностранству између лица која у тренутку закључења брака нису имали навршених осамнаест година неће бити признавани. Ова мера се односи на бракове који су закључени након 1. јануара 2019. године. У новембру 2018. године, шведски парламент (Риксдаг), подстакнут предлогом Владе,¹²¹ усвојио је закон чији је циљ спречавање признавања бракова у Шведској који су ваљано закључени у иностранству, када супружници или један од њих у тренутку закључења брака нису навршили осамнаест година живота.¹²²

Како би се елиминисала пракса дечијих бракова у Шведској, власти морају да усмеравају рад надлежних институција и да се старају о поштовању постојећег законодавства против присилних и дечијих бракова.¹²³

5. Искуства држава Западног Балкана у сузбијању дечијих бракова

Босна и Херцеговина, Северна Македонија, Србија и Црна Гора су сада самосталне државе које повезује заједничка историја тако да и право ових држава има исте корене. Наиме, по питању способности за закључење брака детаљније регулисање ове материје почело је након окончања Првог светског рата. Породичноправни прописи старе Југославије позвали су малолетство као брачну сметњу, те је то разлог што је Закон о ванпарничном поступку из 1934. године садржавао правила поступка за давање дозволе за ступање у брак малолетника. Такође, и прописи донети после Другог светског рата предвиђали су могућност диспенсације од ове брачне сметње, наравно уз испуњење предвиђених услова.¹²⁴

Упркос обавези институција да делују у правцу сузбијања појаве дечијих бракова, недостаје делотворна права реакција институција, што је карактеристика за све државе Западног Балкана. Разлози који доводе до тога да надлежни органи не интервенишу

¹²⁰ Human Rights Council, *Preventing and eliminating child, early and forced marriage*, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2014, A/HRC/26/22, p. 10.

¹²¹ Regeringens proposition 2017/18:288. Доступно на: <https://data.riksdagen.se/fil/FA8A2287-ADAD-4F81-8446-065E5A7ACE6B>, приступ 26.08.2021.

¹²² M. Bogdan, Some critical comments on the new Swedish rules on non-recognition of foreign child marriages; in *Journal of Private International Law*, 15:2, 247-256, DOI: 10.1080/17441048.2019.1645972, 2019, pp. 247-248.

¹²³ The Swedish Women's Lobby, *Living Up to CEDAW– What Does Sweden Need to Do? The Swedish CEDAW Network's Shadow Report to the Swedish Government's Eighth and Ninth Periodic Reports on the Implementation of the CEDAW Convention*, 2015, p. 36. Доступно на: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/SWE/INT_CEDAW_NGO_SWE_22781_E.pdf, приступ 27.08.2021.

¹²⁴ Г. Станковић, Поступак за давање дозволе за ступање у брак у случају малолетности, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, стр. 197-198.

јесте њихова немарност и оправдање таквих бракова кроз изговор „да је то ромска традиција, њихово интерно питање“.¹²⁵ Читаво друштво на овим просторима не препознаје у довољној мери обај проблем, толерише ову појаву и приписује је ромској традицији и обичајима, не обраћајући превише пажњу на негативне последице ове појаве, које се састоје у кршењу елементарних права деце.

До сада су главне активности на превенцији и сузбијању дечијих бракова спроведене од стране ромских женских организација цивилног друштва. Интервенције које су спровеле ове организације односе се само на препознавање овог проблема, што представља тек почетак у сузбијању ове појаве.

5.1. Искуства Босне и Херцеговине у сузбијању дечијих бракова

Босна и Херцеговина је држава која је недавно била захваћена ратом, великим људским и материјалним губицима и разарањима. Послератна транзиција која није на најбољи начин спроведена, резултирала је ниским животним стандардом и високом стопом незапослености. Овакво стање довело је до великих проблема, међу којима се појављује и проблем дечијих бракова. Због мноштва проблема са којима се БиХ суочава, није се озбиљно приступило овом питању, што доводи до тога да читаво друштво у овој земљи није довољно упознато ни са узроцима, ни са последицама дечијих бракова. Не постоји довољна свест о важности свеобухватног приступа овоме проблему.¹²⁶

Проблем дечијих бракова, предмет је регулисања породичног и кривичног законодавства. У БиХ је могуће закључити брак са навршених 18 година живота, односно, изузетно са навршених 16 година.¹²⁷ Кривичним законом Федерације БиХ предвиђено је као кривично дело „изванбрачна заједница с млађим малољетником“.¹²⁸ У пракси ово дело има благ третман у кривичноправном систему. У Федерацији БиХ од 2011. до 2015. године било је 59 кривичних дела ванбрачна заједница с млађим

¹²⁵ УНИЦЕФ, *Дечији бракови у Србији, Аналитички извештај*, Београд, 2016, стр. 21.

¹²⁶ United Nations Population Fund (UNFPA) Bosnia and Herzegovina, *Child marriage in Bosnia and Herzegovina (Overview)*, 2012, р. 2. Доступно на <https://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa%20bosnia%20overview.pdf>, приступ 30.08.2021.

¹²⁷ Чл. 36. Породичног закона Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр. 54/02, 41/08, 63/14 и 56/19 – одлука УС и чл. 15. Породичног закона Федерације БиХ, *Службене новине Федерације БиХ*, бр. 35/05.

¹²⁸ Чл. 216. Кривичног закона Федерације БиХ. *Сл. новине Федерације БиХ*, бр. 36/03, 21/2004 – испр., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 и 75/2017.

малолетником, за која је изречено само седам казни затвора, 50 условних осуда и једна васпитна мера. Међу оштећенима је било 7 жена, 41 девојчица и 3 дечака.¹²⁹

Пракса дечијих бракова нарочито је присутна међу ромском популацијом. Како би се смањила стопа дечијих бракова Рома неопходно је озбиљно приступити проблему. Потребно је предузети мере које би имале за циљ повећање писмености, смањење стопе напуштања школовања ромске деце, едукацију о сексуалном и репродуктивном здрављу и о последицама које изазивају дечији бракови.¹³⁰

У БиХ су донете Смјернице за побољшање положаја ромске дјеце у БиХ 2013. године¹³¹ које би требало да доведу до побољшања укупног социјалног положаја ромске популације. Доношењем стратешких докумената ради се на унапређењу права детета, а самим тим и на плану сузбијања дечијих бракова. Смјернице су утемељене и у општем циљу Акционог плана за дјецу Босне и Херцеговине којим се заговара постављање приоритетних циљева и мера који су се требали предузети у периоду од 2011. до 2014. да би се створили што повољнији услови за живот деце и породице, њихово здраво психо – физичко одрастање и укључивање у друштво, а у конкретном случају ромске деце у БиХ као најбројније и најугроженије националне мањине. Поред ових докумената и касније се наставило са радом на унапређивању ове области кроз израду нових стратегија и акционих планова.

Власти у БиХ покушавају и кроз кампање да утичу на свест својих грађана. Министарство сигурности БиХ организовало је кампању под називом „Људи немају цену“ која је била део ширег пројекта *Стратегија за сузбијање трговине људима у БиХ 2013 – 2015*. Активности кампање односиле су се на питања просјачења, трговине децом, сексуалне експлоатације, присилног брака, трговине органима и експлоатације радне снаге.¹³²

¹²⁹ Ромски женски центар Бибија, *Регионални извештај о примени CEDAW и Истанбулске конвенције*, Београд, 2019, стр 30-31.

¹³⁰ United Nations Population Fund (UNFPA) Bosnia and Herzegovina, *Child marriage in Bosnia and Herzegovina (Overview)*, 2012, р. 2. Доступно на <https://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa%20bosnia%20overview.pdf>, приступ 30.08.2021.

¹³¹ Министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине, *Смјернице за побољшање положаја ромске дјеце у БиХ*, 2013; преузето 08.12.2020. http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/default.aspx?id=4281&langTag=bs-BA

¹³² Committee on the Rights of the Child, *Combined fifth and sixth periodic report submitted by Bosnia and Herzegovina under article 44 of the Convention, due in 2017, CRC/C/BIH/5-6*, 2018, р 36. Доступно на: <file:///C:/Users/PC/Downloads/G1834251.pdf>, приступ: 30.08.2021.

5.2. Искуства Северне Македоније у сузбијању дечијих бракова

У Северној Македонији је питање права и заштите права детета регулисано бројним правним актима, као што су Породични и Кривични законик. Брак се може закључити између две особе које су навршиле 18 година живота, док у одређеним случајевима, услед специфичних околности, дозвољава се склапање брака особи млађој од 18 година, уз сагласност родитеља.¹³³ Кривични законик сматра кривичним делом ванбрачну заједницу између малолетника и са малолетником.¹³⁴

Из истраживања¹³⁵ које је спроведено у Северној Македонији, сазнаје се да институције не предузимају готово ништа у сузбијању дечијих бракова. Ово питање је у великој мери маргинализовано, а у вези са тим забринутост изражава CEDAW који предлаже одређена решења о начинима заштите деце – жртава дечијих бракова.¹³⁶

5.3. Искуства Србије у сузбијању дечијих бракова

Поред ратификованих међународних аката, Србија у више докумената регулише материју која се односи на права детета. Релевантне одредбе можемо наћи превасходно у Уставу Републике Србије,¹³⁷ који на посредан начин указује на проблематику дечијег брака. Према чл. 26. забрањено је држање у ропском или сличном положају, забрањена је трговина људима, као и сексуално и економско искоришћавање лица које је у неповољном положају. Чланом 64. прописује се заштита детета „од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребавања“. Поред Устава, ово питање се регулише и Породичним законом, Кривичним законом, али и другим законима (нпр. Закон о забрани дискриминације).

Према Породичном закону, брак не може склопити лице које није навршило 18. годину живота, као ни лице чија воља није слободна. Међутим, суд може, из оправданих разлога, дозволити склапање брака малолетном лицу које је навршило 16. годину живота, а достигло је телесну и душевну зрелост потребну за вршење права и

¹³³ Чл. 16. Закона за семејство, *Службен весник на РСМ*, бр. 153/2014.

¹³⁴ Чл. 197. Кривичен законик, *Службен весник*, бр. 37/96, 80/99, 4/2002, 43/03, 19/04 и Одлука на Уставен суд: *Сл. весник* 48/01 г.

¹³⁵ Ромски женски центар Бибија, *Регионални извештај о примени CEDAW и Истанбулске конвенције*, Београд, 2019, стр 30.

¹³⁶ Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *Concluding observations on the sixth periodic report of the former Yugoslav Republic of Macedonia, CEDAW/C/MKD/CO/6*, 2018, параграф 22. Доступно на: file:///C:/Users/PC/Downloads/CEDAW_C_MKD_CO_6-EN.pdf, приступ 02.09.2021.

¹³⁷ Устав Републике Србије, *Сл. гласник РС*, бр 98/2006.

дужности у браку.¹³⁸ Комитет који прати спровођење Конвенције о искорењивању свих облика дискриминације жена (CEDAW), донео је 2007. године Завршне коментар¹³⁹ који се тичу старосне границе и упутио их Србији. Наводи се да „Комитет подстиче државу потписницу да примењује минималну старосну границу за склапање брака, а то је 18 година, и да предузме мере за подизање свести широм земље о негативним утицајима које рани брак има на уживање људских права код жена, посебно права на здравље и образовање“.¹⁴⁰

Кривични законик Србије предвиђа кривично дело „ванбрачна заједница са малолетником“ и дело „принудно закључење брака“.¹⁴¹ У циљу усклађивања са Истанбулском конвенцијом, измене и допуне Кривичног законика од 24. новембра 2016. године, које су ступиле на снагу 1. јуна 2017. године, уводе као ново кривично дело принудно закључење брака (члан 187а). У том смислу, прописује се да ће онај ко употребом силе или претње принуди друго лице да закључи брак бити кажњен затвором од три месеца до три године. Такође, онај ко ради извршења овог дела одведе друго лице у иностранство или га у истом циљу наведе да оде у иностранство, биће кажњен затвором до две године. За разлику од Србије, у осталим државама Западног Балкана ово дело није прописано. Један од мотива за закључење дечијег брака може бити и прибављање имовинске користи, тако да пракса дечијих бракова садржи и елементе трговине људима, које дело је регулисано чланом 388. Кривичног законика Србије.

Упркос успостављеном правном оквиру, чињеница је да у Србији не постоји ефикасна институционална заштита од дечијих бракова, јер такви бракови и даље постоје у ромској заједници. На проблем дечијих бракова надлежни органи и установе не реагују на адекватан начин. Статистика јасно показује да се негативна појава као што је кривично дело ванбрачна заједница са малолетним лицем благо кажњава. Током 2014. године, 108 особа је пријављено за ово дело, 77 је осуђено, од тога је чак у 56 случајева казна била условна, а само 13 лица је добило затворске казне. Испитанице из Србије, које су саслушане за потребе израде Регионалног извештаја о примени CEDAW и Истанбулске конвенције, указују да недостају разговори о штетним утицајима дечијег

¹³⁸ Чл. 23. и 24. Породичног закона, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.

¹³⁹ Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *Concluding comments of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women: Serbia*, CEDAW/C/SCG/CO/1, 2007. Доступно на: <https://undocs.org/CEDAW/C/SCG/CO/1>, приступ 02.09.2021.

¹⁴⁰ Ibid, параграф 36.

¹⁴¹ Чл. 190. и 187а Кривичног законика, *Сл.гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

брака, односно да се о овој појави углавном разговара кроз неформално образовање деце у локалним невладиним организацијама или да о томе говоре педагошки асистенти у основним школама.¹⁴² Посебно је проблематична чињеница да се недовољно ради са заједницама, односно породицама у којима је овај проблем уочен. Инертност институција добро се огледа на примеру центара за социјални рад који се, упркос повећању компетенција у погледу превенције и заштите, још увек неадекватно боре са овом појавом.

5.4. Искуства Црне Горе у сузбијању дечијих бракова

У Црној Гори, пракса дечијих и присилних бракова највише је изражена у ромским и египћанским заједницама. Ова држава је кроз детаљно сагледавање сложених фактора и уз поштовање људских права предузела значајне мере у циљу сузбијања ове појаве. Уз мултидисциплинарни приступ и садејство више министарстава, развијене су различите стратегије које се баве неповољним социјалним статусом Рома/киња и Египћана/ки. Посебна пажња се посвећује проблему дечијих бракова и насиља над децом у *Стратегији за социјалну инклузију Рома/киња и Египћана/ки 2016 – 2020*, *Стратегији за заштиту од породичног насиља 2016 – 2020*, *Стратегији за превенцију и заштиту дјеце од насиља 2017 – 2021 (с Акционим планом)* и *Стратегији за борбу против трговине људима 2012 – 2018*.¹⁴³

Комитет за елиминацију свих облика дискриминације над женама (CEDAW комитет) у вези са периодичним извештајем Црне Горе изражава забринутост због тога што је пракса дечијих и присилних бракова распрострањена унутар ромских, ашкалијских и египћанских заједница. Забрињава и податак да распрострањеност дечијих и присилних бракова у овим заједницама често доводи до ране трудноће. Са забринутошћу се примећује да значајан број девојчица које су жртве дечијег и/или присилног брака или заједничког живота са одраслим мушкарцем јесу уједно и жртве сексуалне експлоатације. Комитет је забринут и због чињенице да држава чланица није учинила веће напоре да идентификује децу жртве и да адекватно гони и санкционише починиоце таквих кривичних дела.

¹⁴² Ромски женски центар Бибија, *Регионални извештај о примени CEDAW и Истанбулске конвенције*, Београд, 2019, стр. 30-31.

¹⁴³ S. Tanushgee, *Спречавање дјечјих бракова у Црној Гори, Изазови, научене лекције и теорија промјене*, 2018, стр. 38.

Препоручује се држави чланици да повећа напоре како би идентификовала, избавила и заштитила жртве присилног суживота или дечијег и/или присилног брака, као и оних који су изложени сексуалној експлоатацији након брака; да стриктно спроводи забрану присилног суживота или дечијег и/или присилног брака, посебно у случајевима даље сексуалне експлоатације жртве, као и да адекватно гони и санкционише починиоце таквих дела; и да подигне старосну границу за склапање брака на 18 година.¹⁴⁴

Комитет за права детета је похвалио напоре Црне Горе у спречавању дечијих бракова, али је забринут због распрострањености дечијих бракова, посебно међу заједницама Рома, Ашкалија и Египћана.

Комитет је Црној Гори упутио препоруке да успостави систем за праћење свих случајева дечијих бракова, посебно у оним заједницама где је овај проблем највише изражен; да жртвама дечијег брака пружи склониште и одговарајуће услуге рехабилитације и саветовања; да спроводи кампање како би се повећала свест о штетним последицама дечијих бракова.¹⁴⁵

Црна Гора, као кандидат за придруживање ЕУ и потписница међународних уговора, као што су CRC, CEDAW и Истанбулска конвенција, спровела је важне реформе на плану очувања људских и дечијих права. Упркос добро постављеном правном оквиру који се односи на заштиту од насиља, штетне праксе попут дечијих бракова у ромској и египћанској заједници и даље постоје. Брак, породични односи и дечија права уређени су Уставом и Породичним законом, мада се неке одредбе могу наћи и у другим законима, посебно у Кривичном закону.¹⁴⁶ Као и у осталим државама Западног Балкана, заједница са малолетником је забрањена и сматра се кривичним делом. Реч је о кривичном делу „ванбрачна заједница са малолетником“ као и „закључење ништавог брака“ који у ставу 2. предвиђа казну за лице које силом или претњом принуди друго лице на закључење брака.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *Concluding observations on the second periodic report of Montenegro, CEDAW/C/MNE/CO/2*, 2017. pp. 4-5.

¹⁴⁵ Committee on the Rights of the Child, *Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Montenegro, CRC/C/MNE/CO/2-3*, 2018, параграф 35. и 36. Доступно на: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsh%2FK7f6xNL3lAd9qv8%2FbfpKVct1jr4TIjP0Skx9BwoIdAYpBY99BrDHHvE6C3lNNspuvUli1cnzGA0jIcciSCvwZkneznJK%2Ba7XCKaTYdg>, приступ: 31.08.2021.

¹⁴⁶ S. Tanushree, *Спречавање дјечјих бракова у Црној Гори, Иззови, научене лекције и теорија промјене*, 2018, стр. 44.

¹⁴⁷ Чл. 216. и 214. Кривичног законика, *Сл. лист РЦГ*, бр. 70/2003, 13/2004 – испр. и 47/2006 и *Сл. лист ЦГ*, бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 – др. закон, 40/2013, 56/2013 – испр., 14/2015, 42/2015, 58/2015 – др. закон, 44/2017, 49/2018 и 3/2020.

Опстанку дечијих бракова доприноси недовољно залагање надлежних институција, нарочито у сфери решавања, односно процесуирања случајева. Уочава се потреба да се жртвама дечијих бракова пруже адекватније услуге рехабилитације. У Црној Гори је стање боље него што је било пре пар година, када су се овакве ситуације приписивале обичајном праву ромске и египћанске заједнице. Велику сигурност Ромкињама и Египћанкама улива и постојање Центра за ромске иницијативе.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Ромски женски центар Бибија, *Регионални извештај о примени СЕДАВ и Истанбулске конвенције*, Београд, 2019, стр. 30.

V ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Проблем дечијих бракова јако је комплексан, има историјску основу и дубоко је укоренењен у традицији многих народа. Феномен дечијих бракова настаје услед различитих узрока, али као доминантни се могу издвојити сиромаштво, недостатак образовања, родно изражена неравноправност и патријархални односи који су и даље широко распрострањени у ромским породицама и међу избеглим становништвом из азисјких и афричких држава. Последице дечијих бракова су тешке и далекосежне по децу. Дечији бракови, по правилу, доводе до раног напуштања школе, немогућности за лични и друштвени развој, економске зависности током живота, нарушавања здравља и насиља. Без обзира на грубо кршење елементарних права деце и без обзира на чињеницу што таква пракса није дозвољена, ова појава и даље егзистира, а најучесталија је међу ромском популацијом.

Решавање овог проблема захтева дуготрајну посвећеност читавог друштва, како надлежних институција, тако и цивилног сектора. Велики број међународних докумената и националних прописа у одабраним државама ЕУ регулише ову област. Немачка, Холандија и Шведска су поставиле адекватан правни и институционални оквир. Препознате су негативне последице дечијих бракова и утврђена је доња старосна граница за закључење брака од које не може да се одступи. То доводи до ситуације да брак између лица која немају навршених 18 година није могућ. Међутим, евидентно је да и у овим државама проблем није у потпуности решен, али овом проблему се приступа систематски и тежи се његовом системском решавању. Последњих година ове државе су прихватиле највећи број миграната из заједница у којима је учестала појава дечијих бракова, што је изискивало поштравање правне регулативе у циљу решавања насталог проблема.

У државама Западног Балкана, такође је установљен добар правни оквир за сузбијање дечијих бракова. Међутим, надлежне институције у државама Западног Балкана нису се систематски бавиле овим проблемом и изостала је њихова конкретна реакција на уклањању узрока дечијих бракова. На слабу делотворност мера утиче и то што се појава дечијих бракова често приписује ромској традицији и култури, а не третира се као потпуно неприхватљива и штетна пракса и као грубо кршење права детета. Присутно је и дискриминаторно понашање надлежних институција, што указује на потребу за озбиљним и сталним обукама и подизањем свести.

Државе Западног Балкана могу да се угледају на одабране државе ЕУ у погледу друштвеног, правног и институционалног одговора на појаву дечијих бракова. На основу свега наведеног може се закључити да је за сузбијање дечијих бракова потребно радити на више нивоа, истовремено и континуирано. Најпре је потребно добро уредити систем који би подразумевао обједињено и синхронизовано деловање надлежних институција, јер се једино кроз системско решавање проблема ова појава може искоренити. Потребно је организовати тренинге и едукативне активности за представнике надлежних органа, како би били оспособљени за благовремено идентификовање и адекватно реаговање на проблем дечијих бракова. Важно је подићи свест код надлежних институција о тешким последицама дечијих бракова и утицати на њих да реагују на сваку пријаву о постојању дечијег брака на шта их обавезују национални закони и међународни уговори.

Једно од најјачих оруђа у борби против разних облика експлоатације деце јесте образовање. У том смислу потребно је наставити акције и обезбедити услове да свако дете, а пре свега женска деца, редовно похађају школу. Важно је осмислити прилагођене програме реинтеграције девојчица које су присиљене да напусте школу због удаје или порођаја. Потребно је у школски програм укључити образовање о репродуктивном здрављу, о сексуалном образовању, али и осмислити и спроводити програме о родној равноправности и недискриминацији.

Важно је подизати свест људи о овој појави указивањем на штетне ефекте дечијих бракова и оснаживањем да учествују у превенцији ове појаве.

Значајно је и успоставити мрежу за олакшавање размене информација између девојака и младих жена о дечијим, раним и присилним браковима кроз употребу савремене технологије и обезбеђивањем финансијских средстава која би се користила за програме решавања овог проблема.

Циљ је наставити и са прикупљањем података, спровођењем истраживања на ову тему и ширења постојећих добрих пракси.

VI ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

- Bogdan Michael, Some critical comments on the new Swedish rules on non-recognition of foreign child marriages; in *Journal of Private International Law*, 15:2, 247-256, DOI: 10.1080/17441048.2019.1645972, 2019, 247-256.
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women and Committee on the Rights of the Child, *Joint general recommendation No. 31 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women/general comment No. 18 of the Committee on the Rights of the Child on harmful practices CEDAW/C/GC/31/Rev.1–CRC/C/GC/18/Rev.1*, 2019, United Nations, CEDAW;
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *Concluding observations on the second periodic report of Montenegro, CEDAW/C/MNE/CO/2*, 2017;
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *Concluding comments of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women: Serbia, CEDAW/C/SCG/CO/1*, 2007;
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *Concluding observations on the sixth periodic report of the former Yugoslav Republic of Macedonia, CEDAW/C/MKD/CO/6*, 2018;
- Committee on the Rights of the Child, *Combined fifth and sixth periodic report submitted by Bosnia and Herzegovina under article 44 of the Convention, due in 2017, CRC/C/BIH/5-6*, 2018, United Nations;
- Committee on the Rights of the Child, *Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Montenegro, CRC/C/MNE/CO/2-3*, 2018, United Nations;
- Corti Martina, *Монитор за социјални права 2020, Северна Македонија*, 2020, SOLIDAR;
- Council of Europe, *AD HOC COMMITTEE OF EXPERTS ON ROMA1 ISSUES (CAHROM) THEMATIC REPORT by the experts of the CAHROM thematic group on CHILD/EARLY AND FORCED MARRIAGES WITHIN ROMA COMMUNITIES IN THE CONTEXT OF THE PROMOTION OF GENDER EQUALITY following the CAHROM thematic visit to Bucharest, Romania, on 27-29 April 2015*, Bucharest, 2015, Council of Europe; преузето 10.05.2021. <https://rm.coe.int/1680651475>;
- European Roma Rights Centre, *ERRC Submission to the Joint CEDAW-CRC General Recommendation / Comment on Harmful Practices: Child Marriages among Roma*; преузето 22.03.2021. <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CEDAW/HarmfulPractices/EuropeanRomaRightsCentre.pdf>
- European Union Agency for Fundamental Rights, *Analysis of FRA Roma survey results by gender*; преузето 22.03.2021. <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/193477/20130917ATT71422EN-original.pdf>
- European Union Agency for Fundamental Rights, *Selection of relevant and recent passages from published reports related to Call for submissions – Report on child, early and forced marriage in humanitarian settings – A/HRC/res/35/16*, Vienna, 2018;
- General Assembly UN, *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, A/RES/70/1*, 2015, United Nations;
- German Istanbul Convention Alliance, *Alternative Report on the Implementation the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence*, Berlin, 2021;

- Girls Not Brides, *Taking action to address child marriage: the role of different sectors: An overview*; преузето: 06.04.2021. <file:///C:/Users/PC/Downloads/1.-Overview-Addressing-child-marriage-role-of-diff-sectors.pdf>
- GREVIO, *GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) – Netherlands*, Strasbourg, 2020, Council of Europe;
- GREVIO, *GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) – Sweden*, Strasbourg, 2019, Council of Europe;
- Human Rights Council, *Preventing and eliminating child, early and forced marriage, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*, 2014, A/HRC/26/22, United Nations;
- Human Rights Watch, *Submission by Human Rights Watch to the Committee on the Rights of the Child's review of Germany's periodic report for the 88th pre-session November 2020*;
- International Labour Office, *Global estimates of modern slavery: Forced labour and forced marriage*; преузето 07.04.2021. <https://www.alliance87.org/global-estimates-of-modern-slavery-forced-labour-and-forced-marriage.pdf>
- Stevanovic Fenn Natacha, Edmeades Jeffrey, Lantos Hannah, Onovo Odinaka, *Child Marriage, Adolescent pregnancy and Family formation in West and Central Africa*, Dakar, Senegal, 2015, UNICEF West and Central Africa Regional Office (WCARO); преузето: 12.08.2021. <https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2016/10/Child-Mariage-Adolescent-Pregnancy-and-Family-Formation.pdf>
- Tanushree Sony, *Спречавање дјечјих бракова у Црној Гори, Изазови, научене лекције и теорија промјене*, 2018, НВО Центар за ромске иницијативе;
- Terre des Femmes, *Submission on child, early and forced marriage, Preliminary note: Distinction forced marriage/child marriage/early marriage in Germany*, Berlin, 2013, Terre des Femmes.
- The Swedish Women's Lobby, *Living Up to CEDAW– What Does Sweden Need to Do? The Swedish CEDAW Network's Shadow Report to the Swedish Government's Eighth and Ninth Periodic Reports on the Implementation of the CEDAW Convention*, 2015;
- Turner Catherine, *Out of shadows: Child Marriage and Slavery*, (2013); преузето 05.04.2021. <https://www.antislavery.org/wp-content/uploads/2017/01/child-marriage-final.pdf>
- UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *Concluding observations on the fifth periodic report of Sweden, CRC/C/SWE/CO/5*, 2015, United Nations;
- UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 13 (2011), The right of the child to freedom from all forms of violence, CRC/C/GC/13*, 2011, United Nations;
- UNFPA, UNICEF, *Child Marriage in West and Central Africa, At a Glance*, 2018, UNFPA, UNICEF;
- United Nations Children's Fund, *Child Marriage: Latest trends and future prospects*, New York, 2018, UNICEF;

- United Nations Development Programme, *Социјална укљученост у Босни и Херцеговини, Национални извјештај о хуманом развоју за 2020. годину*, 2021, United Nations Development Programme;
- United Nations Office on Drugs and Crime, *Global Report on Trafficking in Persons 2016*; преузето 08.04.2021. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2016_Global_Report_on_Trafficking_in_Persons.pdf
- United Nations Population Fund (UNFPA) Bosnia and Herzegovina, *Child marriage in Bosnia and Herzegovina (Overview)*, 2012, United Nations Population Fund (UNFPA);
- United Nations Population Fund, *Child marriage in Eastern Europe and Central Asia: regional overview*; преузето 21.03.2021. <https://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Child%20Marriage%20EECA%20Regional%20Overview.pdf>
- United Nations Population Fund, *Marrying Too Young: End Child Marriage*, New York, 2012; преузето 06.04.2021. <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/MarryingTooYoung.pdf>
- Verma Ravi, Sinha Tara, Khanna Tina, *Asia Child Marriage Initiative: Summary of Research in Bangladesh, India and Nepal*, 2013, International Center for Research on Women; преузето: 12.08.2021. <https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2016/10/PLAN-ASIA-Child-Marriage-3-Country-Study.pdf>
- Wijfflielmen Anne, *Child marriage and family reunification: an analysis under the European Convention on Human Rights of the Dutch Forced Marriage Prevention Act*, in: University of Amsterdam, Amsterdam, 104-121; преузето: 01.04.2021. године [file:///C:/Users/PC/Downloads/Child marriage and family reunification an analysis.pdf](file:///C:/Users/PC/Downloads/Child%20marriage%20and%20family%20reunification%20an%20analysis.pdf)
- Алексић Милан, *Дечији бракови у Србији – Анализа стања и препоруке*, Београд, 2015, НВО Атина и Фондација Ане и Владе Дивац;
- Бабовић Марија, *Извештај о напретку у остваривању циљева одрживог развоја до 2030. године у Републици Србији*, Београд, 2020, Републички завод за статистику;
- Бранковић Биљана, *Вести из будућности: Истанбулска конвенција и одговорност државе за борбу против насиља над женама: функционисање опитних сервиса – операционализација дужне прилежности*, (2013) Програм Уједињених нација за развој; преузето 24.03.2021. file:///C:/Users/PC/Downloads/UNDP_SRB_VestiIzBuducnosti.pdf
- Влада Републике Србије, *Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године*, Службени гласник РС, бр. 26/2016; преузето 08.12.2020. https://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/strategija_za_socijalno_ukljucivanje_roma_i_romkinja_2016_2025_0.pdf
- Влада Црне Горе, *Стратегија за превенцију и заштиту дјеце од насиља са Предлогом акционог плана 2017-2021*; преузето 08.12.2020. file:///C:/Users/PC/Downloads/3_20_06_04_2017.pdf
- Вучковић Шаховић Невена, Петрушић Невена, *Права детета*, Ниш, 2015, Правни факултет Универзитета у Нишу;
- Комитет за елиминисање дискриминације жена (CEDAW), *Опита препорука бр. 35 о родно-заснованом насиљу над женама, ажурирање Опште препоруке бр. 19*, CEDAW/C/GC/35, 2021, CEDAW;
- Кутњак Вртарић Маја, *Дјечји бракови у замци од стварања стереотипа*, REYN Хрватска; преузето 25.03.2021. <http://www.reyn-hrvatska.net/wp-content/uploads/2019/11/Dje%C4%8Dji-brakovi.pdf>

- Министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине, *Смјернице за побољшање положаја ромске дјеце у БиХ*, 2013; преузето 08.12.2020. http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/default.aspx?id=4281&langTag=bs-BA
- Морача Тијана, Галоња Александра, Јовановић Слађана, Милановић Лидија, *Локалне заједнице у борби против трговине људима*, Београд, 2013, НВО Атина;
- Петрушић Невена, *Посебан извештај Заштитника грађана „Стање права детета у Републици Србији“*, Београд, 2018, Заштитник грађана;
- Републички завод за статистику и УНИЦЕФ, *Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији и истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у ромским насељима у Србији*, Београд, 2019, Републички завод за статистику и УНИЦЕФ; преузето: 17.12.2020 <https://www.unicef.org/serbia/media/16056/file/MICS%206%20Istra%C5%BEivanje%20vi%C5%A1estrukih%20pokazatelja%20za%202019.%20godinu.pdf>
- Ромски женски центар Бибија, *(Пре)рани бракови – животне приче Ромкиња у Србији*, Београд, 2016, Ромски женски центар Бибија;
- Ромски женски центар Бибија, *Регионални извештај о примени УН Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена (CEDAW) и Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција) у вези са дискриминацијом Ромкиња у области здравствене заштите, дечијих бракова и пружања подршке и заштите Ромкињама у ситуацији насиља у породици*, Београд, 2019, Ромски женски центар Бибија;
- Ромски женски центар Бибија, *Ромкиње проговарају. Извештај из сенке упућен Комитету за укидање дискриминације жена (CEDAW Комитет) за разматрање на 55. Седници*, Београд, 2013, Ромски женски центар Бибија;
- Симендић Марко, Манић Радоичић Јелена, Ђуровић Александра, Вушуровић Лазаревић Ана, *Стандарди ЕУ у образовању у Србији*, Београд, 2018, Европски покрет у Србији; преузето 24.03.2021. http://www.emins.org/wp-content/uploads/2018/06/Evropske-sveske-Standardi-EU-u-obrazovanju-u-Srbiji-5_2018.pdf
- Станковић Гордана, *Поступак за давање дозволе за ступање у брак у случају малолетности*, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр.22, стр. 197-214;
- *Стоп дечијим браковима*, NGO Praxis, Београд, 2017;
- УНИЦЕФ, *Дечији бракови у ромској популацији у Србији – етнографско истраживање*, Београд, 2017, УНИЦЕФ;
- УНИЦЕФ, *Дечији бракови у Србији, Аналитички извештај*, Београд, 2016, УНИЦЕФ;
- УНИЦЕФ, *Студија о сиромаштву дјеце у Црној Гори*, 2011, УНИЦЕФ;

VII ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ

- Basic Law for the Federal Republic of Germany in the revised version published in the Federal Law Gazette Part III, classification number 100-1, as last amended by Article 1 of the Act of 28 March 2019 (*Federal Law Gazette I p. 404*); преузето 10.05.2021. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html
- Council of Europe, *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, Rome, 1950; преузето 15.12.2020. https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf, Сл. лист СЦГ – Међународни уговори, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – исправка и Сл. гласник РС – Међународни уговори, бр. 12/2010 и 10/2015.
- Council of Europe, *Convention on Action against Trafficking in Human Beings*, Warsaw, 2005; преузето 15.12.2020. <https://rm.coe.int/168008371d>, Сл. гласник РС – Међународни уговори, бр. 19/2009.
- Council of Europe, *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, Istanbul, 2011; преузето 15.12.2020. <https://rm.coe.int/168008482e>, Сл. гласник РС – Међународни уговори, бр. 012/13.
- Council of Europe, *Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse*, Lanzarote, 2007; преузето 15.12.2020. <https://rm.coe.int/1680084822>, Сл. гласник РС – Међународни уговори, бр. 1/2010.
- Council of Europe, *European Social Charter (Revised)*, Strasbourg, 1996; преузето 15.12.2020. <https://rm.coe.int/168007cf93>, Сл. гласник РС – Међународни уговори, бр. 42/09.
- Criminal Code in the version published on 13 November 1998 (*Federal Law Gazette I, p. 3322*), as last amended by Article 2 of the Act of 19 June 2019 (*Federal Law Gazette I, p. 844*); преузето 13.05.2021. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html
- De Wet Tegengaan Huwelijksdwang (усвојен 6. октобра 2015, ступио на снагу 5. децембра 2015) Staatsblad (2015) 354.
- Dutch Civil Code.
- Economic and Social Council UN, *Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery*, 1956, Resolution 608(XXI); преузето 14.12.2020. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/supplementaryconventionabolitionofslavery.aspx>, Сл. лист ФНРЈ – Међународни уговори и други споразуми, бр. 7/58.
- General Assembly UN, *Convention on Consent to Marriage, Minimum Age for Marriage and Registration of Marriages*, 1962, Resolution 1763 A(XVII); преузето 14.12.2020. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/minimumageformarriage.aspx>, Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори и други споразуми, бр. 13/64.
- General Assembly UN, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, 1979; преузето 14.12.2020. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cedaw.aspx>, Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори, бр. 11/81.
- General Assembly UN, *Convention on the Rights of the Child*, 1989, Resolution 44/25; преузето 02.12.2020. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>, Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори, бр. 15/90 и Сл. лист СРЈ – Међународни уговори, бр. 4/96 и 2/97.

- General Assembly UN, *International Covenant on Civil and Political Rights*, 1966, *Resolution 2200A (XXI)*; преузето 14.12.2020. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>, *Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 7/71.
- General Assembly UN, *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography*, 2000, *Resolution A/RES/54/263*; преузето 14.12.2020. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/opscrcr.aspx>
- General Assembly UN, *Status of women in private law: customs, ancient laws and practices affecting the human dignity of women*, 1954, *A/RES/843*; преузето 14.12.2020. <https://www.refworld.org/docid/3b00f07d20.html>
- General Assembly UN, *Universal Declaration of Human Rights*, 1948, *Resolution 217 A*; преузето 09.12.2020. <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=src3>
- General Assembly UN, *Universal Declaration of Human Rights*, 1948, *Resolution 217 A*; преузето 09.04.2021. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- Gesetz zur Bekämpfung von Kinderehen, *G. v. 17.07.2017 BGBl. I S. 2429 (Nr. 48)*; zuletzt geändert durch *Artikel 347 V. v. 19.06.2020 BGBl. I S. 1328* Geltung ab 22.07.2017;
- League of Nations, *Declaration of the Rights of the Child*, 1924; преузето 14.12.2020. <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>
- Regeringens proposition 2017/18:288.
- Sweden's Constitution of 1974 with Amendments through 2012, Sweden 1974 (rev. 2012); преузето 10.05.2021. https://www.constituteproject.org/constitution/Sweden_2012.pdf?lang=en
- Swedish Marriage Code (1987:230); преузето 13.05.2021. <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2013/05/Sweden-Marriage-Code-1987-eng.pdf>
- Swedish Penal Code (*brottsbalken, SFS 1962:700*); преузето 13.05.2021. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/17441048.2019.1645972?needAccess=true>
- The Constitution of the Kingdom of the Netherlands, 2018;
- UN, *Beijing Declaration and Platform for Action*, 1995; преузето 15.12.2020. https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Beijing_Declaration_and_Platform_for_Action.pdf
- Европски парламент ЕУ, *Резолуција Европског парламента од 4. јула 2018. У сусрет спољној стратегији ЕУ против раних и присилних бракова – следећи корац, (2017/2275(INI))*, Стразбур, 2018; преузето 12.05.2021. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0292_HR.html
- Европски парламент ЕУ, *Резолуција Европског парламента од 4. Октобра 2017. о заустављању праксе дјечијих бракова, (2017/2663(RSP)) (2018/C 346/09)*; преузето 08.05.2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017IP0379&from=SV>
- Закон за семејство, *Службен весник на РСМ*, бр. 153/2014;
- Закон за спречување и заштита од дискриминација РСМ, *Службен весник на РСМ*, бр. 101 од 22.5.2019. година.
- Кривичен законик, *Службен весник*, бр. 37/96, 80/99, 4/2002, 43/03, 19/04 и Одлука на Уставен суд: *Сл. весник* 48/01 г;

- Кривични закон Федерације БиХ. *Сл. новине Федерације БиХ*, бр. 36/03, 21/2004 – испр., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 и 75/2017;
- Кривични законик, *Сл. лист РЦГ*, бр. 70/2003, 13/2004 – испр. и 47/2006 и *Сл. лист ЦГ*, бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 – др. закон, 40/2013, 56/2013 – испр., 14/2015, 42/2015, 58/2015 – др. закон, 44/2017, 49/2018 и 3/2020;
- Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019;
- Парламентарна скупштина Савета Европе, *Резолуција 1468 о присилним браковима и дечијим браковима*, Стразбур, 2005; преузето 13.05.2021. <https://pace.coe.int/pdf/8153d2f22420d7a976132916fade122a2093bb9bfa364b53d8d309f381764db1/resolution%201468.pdf>
- Парламентарна скупштина Савета Европе, *Резолуција 1740 о положају Рома у Европи и релевантним активностима Савета Европе*, Стразбур, 2010, преузето 13.05.2021. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=17875&lang=en>
- Парламентарна скупштина Савета Европе, *Резолуција 2233 о присилним браковима*, Стразбур, 2018; преузето 13.05.2021. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=25016&lang=en>
- Повеља Европске уније о основним правима, *Службени лист Европске Уније*, (2007/С 303/01); преузето 18.08.2021. http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2012/11/images_files_Povelja%20Evropske%20unije%20o%20osnovnim%20pravima.pdf
- Породични закон Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр. 54/02, 41/08, 63/14 и 56/19 – одлука УС и чл. 15. Породичног закона Федерације БиХ, *Службене новине Федерације БиХ*, бр. 35/05;
- Породични закон, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015;
- Породични закон, *Службени лист РЦГ*, бр. 1/07 и *Службени лист ЦГ*, бр. 53/16 и 76/20;
- Устав Босне и Херцеговине, Анекс IV Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини и *Сл. гласник БиХ*, бр. 25/2009 – Амандман I;
- Устав Републике Северне Македоније, *Службен весник на РМ*, бр. 52 од 22.11.1991. године са Амандманима од I до XXX;
- Устав Републике Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 98/2006;
- Устав Црне Горе, *Сл. лист ЦГ*, бр. 1/2007 и 38/2013 – Амандмани I-XVI.

Интернет линкови:

- file:///C:/Users/PC/Downloads/CEDAW_C_MKD_CO_6-EN.pdf
- <file:///C:/Users/PC/Downloads/G1834251.pdf>
- file:///C:/Users/PC/Downloads/Summary_NHDR_2020_BSC.pdf
- http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPrICAg_hKb7yhsh%2FK7f6xNL3lAd9qv8%2FbfpKVct1jr4TIfjP0Skx9BwoIdAYpBY99BrD_HHvE6C3lNNsppuvUIi1cnzGA0jIcciSCvwZkneznJK%2Ba7XCKaTYdg
- http://sdg.indikatori.rs/media/1545/izvestaj-o-napretku-u-ostvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja-do-2030-godine-u-srbiji_web.pdf
- <http://www.dutchcivillaw.com/legislation/dcctitle10101033.htm>
- <https://data.riksdagen.se/fil/FA8A2287-ADAD-4F81-8446-065E5A7ACE6B>
- <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/627/78/PDF/N1462778.pdf?OpenElement>
- <https://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa%20bosnia%20overview.pdf>
- https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/UNTYING_THE_KNOT_-_March_2013.pdf
- <https://rm.coe.int/alternative-report-2021-german-istanbul-convention-alliance/1680a1f12b>
- <https://rm.coe.int/grevio-inf-2018-15-eng-final/168091e686>
- <https://rm.coe.int/grevio-report-on-netherlands/1680997253>
- https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=RC%2fC%2fGC%2f13&Lang=en
- https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/SWE/INT_CEDAW_NGO_SWE_22781_E.pdf
- <https://tomov.gr/2018/03/10/gamoi-anilikon-se-ellada-diethnos/>
- <https://undocs.org/CEDAW/C/SCG/CO/1>
- <https://www.bilten.org/?p=34813#>
- <https://www.blic.rs/vesti/hronika/trgovci-decom-otac-i-sin-prodali-50-siromasnih-decaka-i-devojcica/tsrcjv3>
- <https://www.dw.com/sr/deca-u-braku-uni%C5%A1tena-detinjstva-usred-nema%C4%8Dke/a-50533403>
- <https://www.dw.com/sr/nema%C4%8Dka-i-maloletni%C4%8Dki-brakovi/a-19526507>
- <https://www.dw.com/sr/nema%C4%8Dka-i-maloletni%C4%8Dki-brakovi/a-19526507>
- <https://www.dw.com/sr/sve-vi%C5%A1e-maloletni%C4%8Dkih-brakova/a-19479435>
- https://www.ejtn.eu/PageFiles/6533/2014%20seminars/Omsenie/WetboekvanStrafrecht_ENG_PV.pdf
- https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-005357_EN.html
- <https://www.european-agency.org/country-information/netherlands/legislation-and-policy>
- https://www.focus.de/perspektiven/heirate-oder-du-stirbst-jede-woche-wird-in-deutschland-eine-kinder-ehe-geschlossen-wie-wir-teufelskreis-durchbrechen_id_12482399.html
- <https://www.frauenrechte.de/index.php>
- <https://www.government.nl/topics/asylum-policy/question-and-answer/dutch-government-policy-on-child-brides-forced-marriages>
- <https://www.government.nl/topics/forced-marriage/tackling-forced-marriage>
- https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2020/11/Germany%20CRC%20draft_final.pdf

- <https://www.maastrichtuniversity.nl/news/250-child-marriages-year-netherlands>
- <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/ForcedMarriage/NGO/TerreDesFemmes.pdf>
- <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/HumanitarianSettings/EuropeanUnionFundamentalRightsAgency.docx>
- <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebnii-izvestaji/5949-p-s-b-n-izv-sh-z-sh-i-ni-gr-d-n-s-nju-pr-v-d6>
- <https://www.refworld.org/publisher,CRC,CONCOBSERVATIONS,SWE,566e7e8c4,0.html>
- <https://www.reuters.com/article/us-sweden-childmarriage-law-idUSKCN1MY01J>
- https://www.solidar.org/system/downloads/attachments/000/001/227/original/02_SRM_2020_North_Macedonia_MK_R3_online.pdf?1611043959
- <https://www.srbijadanas.com/vesti/region/prodali-maloletnu-cerku-placena-transferom-preko-banke-sokantni-detalji-trgovine-decom-2020-07-11>
- <https://www.unicef.org/montenegro/media/7566/file/MNE-media-MNEpublication315.pdf>
- <https://www.unicef.org/serbia/publikacije/deciji-brakovi-u-srbiji-analiza-situacije>
- <https://www.unicef.org/wca/media/2596/file>

VIII SAŽETAK I KLJUČNE REČI

СУЗБИЈАЊЕ ДЕЧИЈИХ БРАКОВА У ОДАБРАНИМ ДРЖАВАМА ЕУ: КЉУЧНА ДОСТИГНУЋА И ИЗАЗОВИ

Појава дечијих бракова представља глобални феномен који постоји јако дуго и широко је распрострањен. Дечије бракове изазивају разни фактори који доводе до озбиљних последица по децу. Циљ рада се састоји у представљању узрока и негативних ефеката дечијих бракова, као и у приказивању нормативног и институционалног одговора одабраних држава ЕУ на овај проблем. Ова пракса представља испољавање дикриминације према женама и девојчицама на које дечији бракови знатно више утичу у односу на дечаке.

Међународни и национални прописи забрањују ову штетну праксу. Упркос забранама, дечији бракови и даље постоје у одређеним заједницама широм Европе, укључујући и државе ЕУ. Примена нормативног и упоредноправног метода показује да су одабране државе ЕУ (Немачка, Холандија и Шведска) уложиле доста напора у циљу сузбијања дечијих бракова. Ове државе својим законодавствима онемогућавају закључење брака између лица млађих од осамнаест година. Централни део рада посвећен је друштвеном, правном и институционалном одговору Немачке, Холандије и Шведске, чија законодавства представљају пример добре праксе на плану сузбијања дечијих бракова. У раду су представљена и истраживања спроведена у државама Западног Балкана и искуства у решавању проблема дечијих бракова.

Искорењавање ове појаве захтева системско решавање кроз континуирано и координисано деловање свих надлежних актера укључених у ову борбу и кроз подизање свести читаве друштвене заједнице указивањем на последице дечијих бракова и на кршења основних људских права и права детета.

Кључне речи: дечији бракови, глобални феномен, узроци и последице дечијих бракова, одабране државе ЕУ, сузбијање дечијих бракова.

VIII SUMMARY AND KEY WORDS

CURBING CHILD MARRIAGE IN SELECTED EU COUNTRIES: KEY ACHIEVEMENTS AND CHALLENGES

The emergence of child marriage represents a global phenomenon that has existed for an extended period of time and is very widespread. Child marriages are caused by various factors which lead to serious repercussions to the children involved. The aim of this paper is to present the causes and negative effects of child marriages, as well as the normative and institutional response of selected EU countries. This practice is a manifestation of discrimination against women and young girls which are significantly more affected by child marriages than boys.

International and national regulations forbid this harmful practice. Despite the bans, child marriages still exist in certain communities across Europe, including EU countries. The implementation of the normative and comparative law method shows that certain EU countries (Germany, the Netherlands and Sweden) have invested a lot of effort in order to combat child marriages. These states, by their legislation, make it impossible to conclude a marriage between persons under the age of eighteen. The central part of this paper is dedicated to the social, legal and institutional response of Germany, the Netherlands and Sweden, whose legislation represents an example of good practice in combating child marriage. The paper examines the research conducted, as well as some experiences from various attempts in solving the problem of child marriages in the Western Balkans.

Eradicating this phenomenon requires a systematic solution, carried through continuous and coordinated action of all relevant actors involved in this struggle, as well as through raising the awareness of the entire community by pointing out the consequences of child marriage and violations of basic human rights and the rights of the children involved.

Key words: child marriages, global phenomenon, causes and consequences of child marriages, selected EU countries, suppression of child marriages.

IX БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА

Студент Димитрије Адамовић рођен је у Пироту 14.11.1995. године. Као носилац Вукове дипломе завршио је основну школу и Гимназију „Вук Караџић“ у Бабушници. Дипломирао је на Правном факултету Универзитета у Нишу 28.8.2019. године, са просечном оценом 9.33. Школске 2019/2020 године уписао је мастер студије на Правном факултету Универзитета у Нишу, општи смер, ужа грађанскоправна научна област. Након завршених основних студија, годину дана ради на пословима пружања бесплатне саветодавне подршке у Општини Бабушница. Октобра 2020. године уписује се у Адвокатску комору Ниша као адвокатски приправник. Тренутно обавља приправнички стаж у адвокатској канцеларији адвоката Игњатовић Миодрaга из Бабушнице. Служи се енглеским језиком и има основно знање руског језика.

Током студирања од ваннаставних активности 2018. године учествовао у програму „Практични правници“ на Правном факултету у Нишу на коме је сарађивао са истакнутим правницима из Ниша. Године 2017. учествовао на такмичењу у симулацији суђења на Правном факултету у Београду. Учествовао је и у симулацији суђења на Правном факултету у Нишу и пред Вишим судом у Нишу.